

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja

Kokić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:774232>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za obiteljsko pravo

Josipa Kokić

PRAVO DJETETA NA IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Šimović

Zagreb, studeni 2022.

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Student:

Josipa Kokić

Naslov diplomskog rada:

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja

Kolegij:

OBITELJSKO PRAVO

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Ivan Šimović

Zagreb, studeni 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Općenito o pravu djeteta na izražavanje mišljenja	2
3. Međunarodnopravni okvir prava djeteta na izražavanje mišljenja	3
3.1. Međunarodni ugovori- temelj prava djeteta na izražavanje mišljenja.....	3
3.1.1. Konvencija o pravima djeteta i Opći komentar br. 12.....	4
3.1.2. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava	11
3.1.3. Konvencija o kontaktima s djecom	15
3.1.4. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda	16
3.2. Ostali međunarodni dokumenti- putokaz u zaštiti prava djeteta na izražavanje mišljenja.....	17
3.2.1. Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci.....	18
3.2.2. Preporuka Vijeća ministara Vijeća Europe o sudjelovanju djece i mladih do 18 godina....	19
3.2.3. Preporuka Vijeća Europe o pravima djece i socijalnim službama naklonjenim djeci i obiteljima.....	21
4. Praksa ESLJP: Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u okviru članka 8. EKLJP.....	21
4.1. Sahin protiv Njemačke	21
4.2. B.G. protiv Hrvatske	23
5. Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u zakonodavstvu EU	24
5.1. Povelja o temeljnim pravima Europske unije.....	25
5.2. Uredba Bruxelles II ter	26
5.3. Strategija EU o pravima djece.....	28
5.4. Agenda EU o pravima djece.....	29
6. Domaći pravni okvir prava djeteta na izražavanje mišljenja.....	30
6.1. Ustav Republike Hrvatske.....	30
6.2. Obiteljski zakon.....	31
6.3. Zakon o osobnom imenu i Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.....	37
6.4. Pravilnik o načinu pribavljanja mišljenja djeteta	38
7. Zaključak.....	40

Izjava o izvornosti

Ja, Josipa Kokić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

SAŽETAK

U ovom radu, analizirajući relevantne odredbe međunarodnih ugovora, akata Europske unije, domaćih propisa, ali i primjere iz prakse Europskog suda za ljudska prava te domaćih sudova, nastoji se predočiti uloga prava djeteta da izrazi svoje mišljenje, prvotno u postupku u koji je uključeno ili koji ga se tiče, a zatim i u svim ostalim područjima njegova života. Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje danas je jedno od najvažnijih djetetovih prava, budući da se njegovom realizacijom djetetu omogućuje da ga se čuje, odnosno da iznese svoje želje, potrebe, ideje i viđenja. S obzirom na to da predstavlja djetetovo pravo, a ne i obvezu (Opći komentar br. 12 Odbora za prava djeteta), dijete odlučuje želi li biti saslušano i ako da, na koji način. Nakon što bude saslušano, njegovo mišljenje treba uvažiti sukladno njegovoj dobi i zrelosti. Unatoč tome što danas predstavlja općeprihvaćen standard međunarodne zajednice, pravo djeteta da izrazi mišljenje je i dalje nerijetko zanemareno, ali i popraćeno određenim zaprekama u svojoj realizaciji.

SUMMARY

This paper, analysing the relevant provisions of international treaties, acts of the European Union, domestic regulations, as well as examples from the practice of the European Court of Human Rights and domestic courts, seeks to present the role of the child's right to express his/ her opinion, initially in the procedure in which he/she is involved or is concerning him/her, and then in all other areas of his/her life. The right of the child to express his opinion today is one of the most important rights of the child, since its realization allows the child to be heard, that is, to express his wishes, needs, ideas and visions. Given that it represents the child's right and not an obligation (General Comment No. 12 of the Committee on the Rights of the Child), the child decides whether he/she wants to be heard and if so, in what way. Once the child is heard, his/her opinion should be respected according to his/her age and maturity. Despite the fact that today it represents a generally accepted standard of the international community, the right of the child to express an opinion is still often neglected, but also accompanied by certain obstacles in its realization.

1. Uvod

U suvremeno doba, izražena je tendencija zaštite djetetove osobe s ciljem sprječavanja ugroze njegove dobrobiti. Sukladno tome, zakonodavstva brojnih država, kao i ugovori sklopljeni u okviru međunarodne zajednice, predviđaju široku lepezu različitih prava, namijenjenih djeci, kao svojim isključivim ovlaštenicima. Tako priznata prava upravljena su zaštiti djeteta u svim segmentima njegovog života, tijekom njegovog odrastanja i procesa sazrijevanja pa sve do njegove punoljetnosti.

Budući da su podvrsta ljudskih prava, na njih se primjenjuje sve ono što važi za ljudska prava općenito, a razlog njihovog izdvajanja jest potreba posebne zaštite ljudskog bića, koje se zbog svoje ugroženosti, nezrelosti i ovisnosti o odraslima, nije sposobno samostalno brinuti o sebi i svojim pravima.¹ Do tog izdvajanja, odnosno do isticanja prava djece došlo je tek krajem 20. stoljeća, kad im je priznat položaj pravnog subjekta, s ciljem osnaživanja njihovog položaja u društvu, a danas ih nalazimo u svim granama prava, kojima se uređuju odnosi, u koje su djeca na neki način uključena.

Između brojnih djetetovih prava, kao jedno od važnijih, izdvaja se pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja. Njegova posebnost ogleda se u tome što njegovim uživanjem dijete iskazuje svoje potrebe, viđenja i želje, a shodno tome, važno je i za realizaciju nekih drugih njegovih prava. Budući da ga odrasli nerijetko zanemaruju, doživljavajući djecu isključivo kao osobe koje trebaju zaštitu, a ne kao subjekte s određenim pravima, neprestano je potreba upozoravanja na njegovo postojanje i na njegovu važnost.

Zbog toga će u ovom radu biti riječ upravo o tom djetetovom pravu. Analiziranjem relevantnih odredbi međunarodnih ugovora, akata Europske unije, domaćih propisa, ali i analiziranjem primjera iz prakse Europskog suda za ljudska prava te domaćih sudova, nastojat ćemo predočiti njegovu ulogu u svim područjima djetetova života, a ponajviše u sudskim postupcima, u koje je dijete uključeno ili koji ga se tiču.

¹ Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, 2021., str. 195-196.

2. Općenito o pravu djeteta na izražavanje mišljenja

Pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje, djetetovo je pravo da ga se čuje, odnosno da iznese svoje misli, želje, potrebe, viđenja, stavove i ideje. Pravna ga znanost, odnosno hrvatska obiteljskoppravna teorija, svrstava u skupinu tipičnih građanskih prava, a osim njega, u tu skupinu možemo ubrojiti i pravo na slobodu istraživanja, pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijedi te pravo na slobodno i mirno okupljanje.² Za njih je zajedničko i to, što nisu apsolutne naravi pa ih se, zbog opravdanih i zakonom propisanih razloga, može ograničiti.

Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje možemo promatrati u užem i širem smislu. U užem smislu, ono predstavlja postupovno ili procesno pravo djeteta da bude saslušano u postupcima pred sudom ili drugim tijelom u kojima se odlučuje o njegovim pravima i interesima. S druge strane, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje u širem smislu, pravo je koje dijete uživa, neovisno o tome vodi li se o njemu postupak ili ne, i koje zahtijeva brigu i zaštitu u svim područjima njegova života (npr. izbor hobija, izbor škole, promjena vjere). Ono pretpostavlja dužnost, prvo roditelja, a onda i ostalih da djetetovo mišljenje poštuju i uvažavaju.³

Nasuprot procesnog prava djeteta da izrazi svoje mišljenje, stoji dužnost države, odnosno njezinih pravosudnih tijela, da djetetovo mišljenje uvažavaju i pridaju mu dužni značaj u skladu s njegovom dobi i zrelosti. Kako se dijete razvija i raste, razvija se i raste njegovo pravo da ga se sasluša. „Što je dijete zrelije, to treba biti jači utjecaj koji njegovo mišljenje ima na odrasle koji o njemu donose odluke.“⁴

Da je danas jedno od važnijih djetetovih prava, koje predstavlja općeprihvaćen standard međunarodne zajednice, možemo zaključiti sagledavajući članak 12. Konvencije o pravima djeteta⁵, članak 3. Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava⁶, članak 6.

² *Ibid.*, str. 201.

³ Spomenuta dužnost roditelja očituje se u odredbi članka 91. stavak 3. ObZ-a u kojem je propisano da su roditelji „...dužni o pojedinačnim sadržajima roditeljske skrbi razgovarati i sporazumijevati se s djetetom u skladu s njegovom dobi i zrelošću“.

⁴ Korać Graovac, A., Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo; u: Korać Graovac, A., Majstorović I. (ur.), Europsko obiteljsko pravo, Narodne novine 2013., str. 46.

⁵ Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15/1990, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97

⁶ Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine- Međunarodni ugovori, br. 1/10, 3/10

Konvencije o kontaktima s djecom⁷, članak 24. Povelje o temeljnim pravima Europske unije⁸, članak 21. Uredbe Bruxelles II ter⁹, itd.

3. Međunarodnopravni okvir prava djeteta na izražavanje mišljenja

3.1. Međunarodni ugovori - temelj prava djeteta na izražavanje mišljenja

Međunarodni ugovori akti su međunarodne zajednice upravljani postizanju određenog pravnog učinka. Mogu biti dvostrani (bilateralni) i mnogostrani (multilateralni), a mogu nositi i različite nazive, npr. povelja, konvencija, ugovor, pakt, sporazum. U ime Republike Hrvatske ih može sklopiti predsjednik države, predsjednik vlade ili izaslanik, a sklapanju slijedi potvrđivanje od strane Sabora i objava u Narodnim novinama.¹⁰

Člankom 134. Ustava Republike Hrvatske¹¹ definiran je način na koji postaju sastavni dio unutarnjeg pravnog poretka, a zatim i njihova pozicija na hijerarhijskoj ljestvici pravnih izvora: „*Međunarodni ugovori, koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava.*“¹²

Kad je riječ o međunarodnim ugovorima važnim za zaštitu prava djece, razlikujemo dvije skupine. Prvoj skupini pripadaju međunarodni ugovori koji štite ljudska prava općenito i kao takvi se primjenjuju i na djecu, dok drugoj skupini pripadaju oni kojima se isključivo i jedino štite prava djece. Poseban položaj djece u društvu, okarakteriziran njihovom ranjivošću i ovisnoću o roditeljima/ skrbnicima/ posvojiteljima, zahtijeva posebne pravne instrumente posvećene zaštiti njihovih prava.

S obzirom na to da je pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje danas općeprihvaćeni standard međunarodne zajednice, njegov najvažniji pravni izvor predstavljaju upravo međunarodni ugovori, i to redom:

⁷ Konvencija o kontaktima s djecom, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br.7/08, 1/09

⁸ Povelja o temeljnim pravima Europske unije, OJ C 326, 26.10.2012.

⁹ Uredba o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te međunarodnoj otmici, (EC) No 2019/1111, OJ L 178, 2.7.2019, p. 1-115

¹⁰ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, bilj. 1. str. 21.

¹¹ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

¹² Čl. 134. URH

- Konvencija o pravima djeteta (1989.)
- Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (1996.)
- Konvencija o kontaktima s djecom (2003.)
- Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.)

Potonje navedeni međunarodni ugovor, za razliku od tri prethodno navedena, bavi se zaštitom ljudskih prava i sloboda svih, ne samo djece, ali je iznimno važan za sustav zaštite gotovo svih djetetovih prava pa time i prava na izražavanje mišljenja.

3.1.1. Konvencija o pravima djeteta i Opći komentar br. 12

Konvencija o pravima djeteta (dalje: Konvencija) dokument je Ujedinjenih naroda donesen 1989. godine. Riječ je o prvom i globalno najprihvaćenijem međunarodnom ugovoru kojim se djetetu izrijeком priznaje pravo da izrazi svoje mišljenje u svim stvarima koje ga se tiču. Njome je konkretizirana neobvezujuća Deklaracija o pravima djeteta usvojena 1959. godine, a ratificirale su je gotovo sve države svijeta pa je njezina primjena univerzalna i bezuvjetna.

Budući da predstavlja svojevrsni kamen temeljac brojnih, kasnije sklopljenih, međunarodnih ugovora, koji se bave pravima djeteta, a nije popraćena obrazloženjem, Odbor za prava djeteta, čije je osnivanje predviđeno člankom 43. Konvencije, komentira njen sadržaj, dosege i način na koji bi ju trebalo tumačiti. Što se tiče njezine primjene, odnosi se na svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina, osim ako se po pravu neke države potpisnice punoljetnost stječe ranije. Načela na kojima počiva su nediskriminacija i najbolji interes djeteta¹³ te dva načela koja su ujedno i prava, pravo djeteta na život, opstanak i razvoj te pravo djeteta na izražavanje mišljenja i sudjelovanje u odlučivanju o stvarima koje ga se tiču, u skladu s dobi i zrelosti.¹⁴

¹³ Najbolji interes djeteta (the best interests of the child) pravni je standard za postupanje s djetetom i donošenjem odluka u vezi s njim, postavljen člankom 3. Konvencije. Kako proizlazi iz Konvencije, najbolji interes djeteta mora imati prednost u svim akcijama koje se tiču djece, što znači da se o njemu mora voditi računa u svakom području, u svakoj instituciji i u odnosu na svako dijete. Osim što njegovo poštivanje predstavlja obvezu za institucije, predstavlja i za pojedince, prvotno djetetove roditelje i zakonske zastupnike (Opći komentar br. 14 Odbora za prava djeteta). Najbolji interes djeteta, kao nit vodilja upravnog ili sudskog postupka koji se tiče djeteta, zahtijeva da se prilikom donošenja odluke analiziraju i ocijene mogući njezini pozitivni i negativni učinci na dijete.

¹⁴ Hrabar D., Postmoderno doba kao predvorje negacije dječjih prava, Zbornik radova Pravog fakulteta u Splitu, 2020., str. 657- 688., <https://hrcak.srce.hr/242452> (23.09.2021.), str. 660.

Jedini je međunarodni dokument kojim se sveobuhvatno jamče i osiguravaju sva prava djece, od građanskih, preko socijalnih, političkih, ekonomskih, humanitarnih do kulturnih.¹⁵ Ta se prava teorijski mogu podijeliti u četiri skupine: prevention, protection, provision i participation (tzv. 4P podjela).¹⁶ Upravo participation, odnosno sudjelovanje djeteta, između ostalog, obuhvaća i pravo na izražavanje vlastitog mišljenja o pitanjima koja se odnose na njegov život.

U svom izvornom obliku, u članku 12., Konvencija ne spominje izrijeком djetetovo mišljenje, već djetetove poglede (views), koji u svom najširem smislu obuhvaćaju i djetetove stavove, namjere, izbore, želje, sklonosti, preferencije pa i mišljenje.¹⁷ Sukladno tome, članak 12. stavak 1. govori o obvezi država potpisnica, da djetetu, koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje, osiguraju pravo da izrazi svoje stavove o stvarima koje ga se tiču i da to mišljenje bude uvaženo, u skladu s njegovom dobi i zrelosti.

Da bi se riješile poteškoće, nastale prilikom njegovog tumačenja i primjene, Odbor za prava djeteta (dalje: Odbor) je 2009. godine iznjedrio Opći komentar broj 12¹⁸ (Pravo djeteta da bude saslušano). Odbor, analizirajući članak 12., navodi, da kad je riječ o izražavanju mišljenja, da ono predstavlja djetetovo pravo, a ne obvezu. Hoće li se koristiti tim pravom, ovisi samo o njemu, a ako pristane biti saslušano, od saslušanja može odustati tijekom cijelog postupka. S druge strane, za države ugovornice postoji obveza da poduzmu sve potrebne mjere kako bi dijete dobilo informacije potrebne za kreiranje vlastitog mišljenja. Budući da bi trebalo poći od presumpcije da je dijete sposobno oblikovati svoje mišljenje, na nadležnom državnom tijelu je teret dokazivanja suprotnog, odnosno utvrđivanja da dijete nije sposobno oblikovati svoje mišljenje.¹⁹

Definiranjem izražavanja mišljenja djetetovim pravom, ali ne i obvezom, otklanja se mogućnost da dijete bude saslušano protivno svojoj volji. Saslušanjem djeteta koje odbija izraziti svoje mišljenje, bilo zbog straha, osjećaja nelagode, zbunjenosti, ili bilo kojeg drugog razloga, željena svrha ne bi bila postignuta. Jednako tako, željena svrha ne bi bila postignuta ni u slučaju kad dijete ne bi moglo odustati od svog saslušanja. Time bi ono bilo prisiljeno izraziti

¹⁵ Konvencija o pravima djeteta

¹⁶ Hrabar, D. *et. al.*, *op.cit.* bilj. 1., str. 199-200.

¹⁷ Hrabar D., *op.cit.*, bilj. 14., str. 663.

¹⁸ Opći komentar Odbora za prava djeteta br. 12.-Pravo djeteta da bude saslušano (2009.), dostupan na: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf>,

¹⁹ Korać Graovac A., Pravo djeteta da bude saslušano- Opći komentar br. 12 Odbora za prava djeteta (2009.), u: Filipović G.; Osmak Franjić, D. (ur.), *Dijete u pravosudnom postupku - Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, Zagreb, 2012., str. 120.

mišljenje protivno svojoj volji, samo zato što nema drugog izbora. Presumpcijom da je dijete sposobno oblikovati svoje mišljenje, odnosno prebacivanjem tereta dokazivanja suprotnog, na nadležno tijelo, uklonjene su razne prepreke na koje bi dijete moglo naići kad bi ono moralo dokazivati sposobnost oblikovanja mišljenja. Tako bi se neka djeca mogla naći u nepovoljnom položaju, zbog ekonomskih, financijskih i sličnih razloga, a čime bi *de facto* bila zapriječena u ostvarivanju prava na izražavanje svog mišljenja.

S obzirom da nam suvremena znanstvena istraživanja ukazuju na to da djeca mišljenje mogu formirati već u najranijoj dobi i s obzirom da dijete svoje mišljenje može iskazati ne samo verbalno, već i crtanjem, slikanjem, ekspresijama lica, kroz igru, Odbor smatra da dobna granica ne smije biti pretpostavka da bi dijete izrazilo svoje mišljenje.²⁰ Način na koji će iznijeti svoje mišljenje, uvelike ovisi o samom djetetu, a nakon što ga iznese, potrebno ga je interpretirati i uvažiti u skladu s njegovom dobi i zrelosti. Dob i zrelost djeteta može se procjenjivati samo s obzirom na konkretno dijete, uvažavajući okolinu u kojoj ono odrasta, kulturološke i društvene čimbenike, informacije koje je primilo i dosadašnje iskustvo.²¹

Iako je iznimno pozitivna činjenica što Odbor, tumačeći članak 12. Konvencije, navodi da djetetova dob ne smije biti prepreka za njegovo saslušanje, jer ono svoje mišljenje može izraziti i na druge načine, postavlja se pitanje njegove interpretacije, odnosno educiranosti, stručnosti i dostatnog iskustva osobe koja bi to mišljenje trebala interpretirati. Jasno je da će interpretacija tako izraženog mišljenja biti povjerena stručnoj osobi, ali unatoč tome, javlja se opasnost njezine nedostatne specijaliziranosti ili nedovoljnog iskustva u komunikaciji s djecom (posebice djecom s poteškoćama), koja može dovesti do toga da djetetovo mišljenje bude pogrešno interpretirano. Zbog toga je važno da države ugovornice poduzmu sve mjere kako bi se spomenuti stručnjaci mogli dodatno usavršavati, specijalizirati i educirati za komunikaciju s djecom.

Što se tiče načina na koje će dijete izraziti svoje mišljenje, Odbor pravilno uočava da bi to trebalo ovisiti o djetetu. Jako je važno da je dijete to koje će odrediti na koji način će iznijeti svoje misli, ideje i želje. Nametanje načina na koji će izraziti svoje mišljenje, djetetu može izazvati osjećaj bespomoćnosti, a neupitno je da bi mu se time onemogućilo da bude što slobodnije i opuštenije u izražavanju svojih misli.

²⁰ Hrabar D, *op. cit.*, bilj. 14., str. 664.

²¹ Korać Graovac A., *op.cit.*, bilj. 19., str. 121.

„Dijete ima pravo slobodno izraziti svoje poglede (mišljenje).“²² Odbor u točki 22. objašnjava da pojam „slobodno“ znači da djetetovo mišljenje, odnosno njegovo formiranje i izražavanje, treba biti lišeno bilo kakvog pritiska, utjecaja ili manipulacije. Na to se u svojoj odluci referirao Županijski sud u Zagrebu²³, odlučujući o žalbi tuženika protiv presude Općinskog suda u Osijeku. Općinski sud u Osijeku presudu je donio uvažavajući nalaz i mišljenje centra te mišljenje maloljetnih M. i L., saslušanih putem psihologa i posebne skrbnice, za koje je utvrđeno da je u skladu s njihovim interesima. Budući da bi stanovanjem kod oca, maloljetna M. i maloljetna L. bile izložene neprimjerenom utjecaju svog brata D., za kojeg je utvrđeno da ima problema s drogom i koji je uhićen zbog sumnje na kazneno djelo silovanja te budući da su maloljetna M. i maloljetna L. izrazile želju da žive s majkom, sud je presudio da će maloljetna M. i maloljetna L. stanovati s majkom (uz zajedničku roditeljsku skrb oba roditelja). Podnositelj žalbe, odnosno otac maloljetnih M. i L, s njima će moći ostvarivati osobne odnose određenim danima, a naloženo mu je da mora doprinosti za njihovo uzdržavanje.

Nezadovoljan presudom (htio je da maloljetna L. stanuje s njim), otac podnosi žalbu žaleći se na povredu bitnih odredbi parničnog postupka. Županijski sud u Zagrebu, utvrdivši da u prvostupanjskom postupku nije došlo do povrede bitnih odredbi postupka, žalbu odbija i potvrđuje prvostupanjsku presudu. Pozivajući se na Opći komentar br. 12, Županijski sud, između ostalog, navodi da, ako je dijete sposobno oblikovati svoje mišljenje na neovisan i razuman način, da ga tijelo ili osoba, koja donosi odluku, mora uvažiti kao ključnog čimbenika prilikom donošenja odluke. S druge strane, ako se utvrdi da je dijete mišljenje dalo zbog sukoba lojalnosti ili zbog izloženosti manipulacijama jednog od roditelja, sud to mišljenje ne mora uvažiti. U konkretnom slučaju sud je utvrdio da je maloljetna L., mišljenje o tome s kojim roditeljem žele stanovati, izrazila u potpunosti slobodno, onako kako bi trebala prema tumačenju Odbora za prava djeteta danom u točki 22. Općeg komentara br. 12.

Budući da Konvencija ne definira što bi se sve moglo podvesti pod „stvari koje ga (djeteta) se tiču“, Odbor navodi da se članak 12. Konvencije odnosi na pravo djeteta da svoje mišljenje izrazi u sudskim postupcima, u školovanju i obrazovanju, u obitelji, alternativnoj skrbi, u slučaju nasilja, pri zaposlenju, u zdravstvenim pitanjima, sportskim i kulturnim aktivnostima, igri, itd.²⁴

²² Toč. 22. Općeg komentara br. 12

²³ Županijski sud u Zagrebu, Gž Ob 494/2022-2, od 11. svibnja 2022.

²⁴ Toč. 32. Općeg komentara br. 12

U drugom dijelu članka 12. Konvencije, navodi se da se djetetu, u svakom sudbenom i upravnom postupku, koji ga se tiče, mora osigurati da bude saslušano, bilo osobno, bilo putem posrednika, odnosno odgovarajuće službe i to na način koji je sukladan nacionalnom zakonodavstvu. Kao što znamo, sudbene, odnosno sudske postupke dijelimo na građanske i kaznene. Odbor u Komentaru među građanskim postupcima navodi postupak povodom prestanka obiteljske zajednice, postupak razvoda braka, posvojenje, postupak povodom primjene mjera za izdvajanje djece i kafalah u islamskom pravu, a smatra da se pravo djeteta da bude saslušano, proteže i na postupke obiteljske medijacije.²⁵

Što se tiče kaznenog postupka, navode se postupci u kojima je dijete žrtva duševnog ili tjelesnog nasilja, spolne zlouporabe i ratnih sukoba, itd. Za upravne postupke, zbog njihove raširenosti, fleksibilnosti, manje formalnosti i veće naklonjenosti djeci, Odbor smatra da su kod njih veće šanse da dijete bude uključeno, nego u sudskim postupcima.²⁶ Kao najčešće primjere upravnih postupaka u kojima djeca sudjeluju, Odbor navodi postupke traženja azila, postupke ostvarivanja prava iz zdravstvene ili socijalne skrbi, postupke izricanja disciplinskih mjera u školi.

Važno je napomenuti i da Odbor u Komentaru definira kakav bi trebao biti postupak u kojem se dijete saslušava. Postupak bi trebao biti informativan i transparentan, ali prije svega dobrovoljan, inkluzivan, siguran, djeci naklonjen te dobronamjeran prema njima, no bez obzira na to, za neku djecu on ipak može predstavljati traumatično iskustvo. Zato Odbor navodi da bi se dijete se trebalo saslušati samo onoliko puta, koliko je to zaista nužno.

Valjalo bi postaviti pitanje koliko je puta zaista nužno saslušati dijete. Naravno, jasno je da to ovisi o okolnostima pojedinog slučaja, ali i o sučevoj procjeni. Apsurdno bi bilo polaziti od pretpostavke da svi suci misle jednako. Ponekad je moguće da sudac dijete ponovno saslušava, zbog nečega zbog čega ga neki drugi sudac ne bi opet saslušavao, ali on to smatra nužnim i time dijete izlaže nepotrebnom stresu. Jednako tako, moguće je da smatra da ponovno saslušanje nije nužno, jer je dijete izrazilo svoje mišljenje glede svega već u prvom saslušanju, ali po procjeni nekog drugog suca dijete bi trebalo opet saslušati, jer je prvi put možda bilo uznemireno, ili prestrašeno, ili zbunjeno. Zbog toga je važno postizanje ujednačene sudske prakse koja će iznjedrili odgovor na to pitanje.

²⁵ Korać Graovac A., *op. cit*, bilj. 19., str. 125.

²⁶ Toč. 66. Općeg komentara br. 12

Kako bi se postiglo da dijete bude što slobodnije u izražavanju svoga mišljenja, Odbor poseban naglasak stavlja na okruženje u kojem ga se saslušava. Okruženje mora biti ugodno za dijete, prikladno i osjetljivo, zbog čega se mora voditi računa i o interijeru sudnice, odijevanju osoba koje sudjeluju u postupku i postojanju odvojenih čekaonica za djecu.²⁷ Odbor navodi i primjere u kojima iskazivanje mišljenja za dijete može biti štetno (kad je dijete vrlo malo, kad je žrtva nasilja, kaznenog djela, seksualnih delikata) i tad postoji obveza država ugovornica da poduzmu sve potrebne mjere kako bi ono bilo adekvatno zaštićeno.

Polazeći od toga da je djetetu potrebna određena asistencija, kako bi shvatilo postupak i njegov tijek, Komentarom nisu izostavljeni ni njegovi roditelji koji bi ga trebali upoznati s mogućim odlukama, ali i posljedicama koje bi njegovo mišljenje moglo imati na donošenje tih odluka. Naravno, to vrijedi samo kad interesi roditelja i djeteta nisu suprotstavljeni, a u slučaju da jesu, djetetu se postavlja zastupnik, s ciljem zaštite prava na izražavanje vlastitog mišljenja.

Budući da Odbor u Komentaru izričito naglašava da je izražavanje mišljenja djetetovo pravo, a ne i dužnost, o djetetu ovisi hoće li ga izreći ili ne. Međutim, neovisno o tome, nadležno tijelo djetetu mora pružiti mogućnost da izrazi svoje mišljenje, koju će ono prihvatiti ili ne. Ako dijete odluči biti saslušano, preporuka je Odbora, da odluku želi li da ga se osobno sasluša, ili putem zastupnika, donese dijete. Ako dijete odluči da ga se neposredno sasluša, kod sudaca, dječjih psihologa i psihijatara postoji bojazan da bi to, zbog nedovoljnog znanja sudaca o komunikaciji s djetetom, moglo biti protivno djetetovom najboljem interesu.²⁸

Iako je opravdana bojazan sudaca, dječjih psihologa i psihijatara, da neposredno saslušanje djeteta može biti protivno njegovom interesu, pozitivno je što neposrednim saslušanjem, sudac djetetu može postaviti sva pitanja koja smatra važnim i time možda dobiti bolji uvid u njegove želje i stavove, nego što bi dobio saslušanjem putem posrednika. Kako bi se, barem donekle, ublažila činjenica da suci nisu dovoljno stručni i educirani za komunikaciju s djecom, za suce se mogu organizirati različiti seminari, predavanja i edukacije o načinu saslušanja djece i komunikaciji s njima.

S druge strane, ako dijete bude saslušano putem zastupnika (npr. putem roditelja ako ne postoji sukob interesa, socijalnog radnika, odvjetnika), postoji opravdana bojazan o tome hoće li njegovo mišljenje biti pravilno preneseno. Od zastupnika se zato očekuje da ima iskustva u radu s djecom, ali i znanja potrebnog za postupanje u različitim situacijama. „Zastupnik mora

²⁷ Toč. 34. Općeg komentara br. 12

²⁸ Korać Graovac A., *op.cit.*, bilj. 19., str. 122.

biti svjestan da predstavlja isključivo interese djeteta, a ne interese drugih osoba, ustanova ili tijela, a zbog toga bi, prema mišljenju Korać Graovac, trebalo donijeti kodeks ponašanja za osobe koje su djetetovi zastupnici.²⁹

Kod posrednog saslušanja djeteta, pozitivno je što se sva komunikacija s njim odvija, ili putem njegovih roditelja, koji ga najbolje poznaju, ili putem stručnjaka, koji su educirani za komunikaciju s njim pa bi se dijete trebalo osjećati ugodnije i slobodnije. Međutim, s druge strane, ne postoji garancija da će zastupnik vjerodostojno prenijeti djetetovo mišljenje te da će isključivo zastupati interese djeteta. Zbog toga je jako važno da njihovo postupanje, odnosno način na koji bi trebali postupati, bude regulirano određenim aktom.

Da bi pravo djeteta da bude saslušano bilo realizirano, Odbor za prava djeteta u Komentarima razlikuje pet koraka važnih za implementaciju oba stavka članka 12. Konvencije, bez obzira o kojem postupku je riječ. Prvi korak bila bi priprema koja obuhvaća informiranje djeteta o njegovom pravu da bude saslušano, davanje mogućnosti djetetu da odluči želi li biti saslušano neposredno ili putem zastupnika te upoznavanje s utjecajem izražavanja mišljenja na konačnu odluku.³⁰

Drugi korak bilo bi saslušanje koje se mora odvijati u, za dijete, prijateljski nastrojenom okruženju i od strane osobe koja će tome pristupiti s dostatnom pozornošću. Ovisno o situaciji, okolnostima i vrsti postupka, dijete može saslušati sudac (ili druga osoba koja je ovlaštena donijeti odluku), stručnjak (dječji psiholog ili psihijatar) ili druga odrasla osoba uključena u pitanja koja se tiču djeteta (socijalni radnik ili nastavnik). Važno je da se saslušanje ne pretvori u isključivo odgovaranje na postavljena pitanja, već da se teži neformalnom razgovoru kroz koji bi dijete trebalo iznijeti svoje misli.

Treći korak bila bi procjena sposobnosti djeteta koja se provodi s obzirom na okolnosti u konkretnom slučaju i s obzirom na konkretno dijete.³¹ Procjena sposobnosti ne može se povjeriti bilo kome, već se mora raditi o stručnoj osobi s dostatnim znanjem iz dječje psihologije. Kad se utvrdi sposobnost razumijevanja kod djeteta, izraženom mišljenju mora se pridati odgovarajući značaj.

Četvrti korak bilo bi davanje povratne informacije o značenju koje je pridano djetetovom mišljenju.³² Povratnu informaciju o donesenoj odluci djetetu daje osoba, odnosno

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Toč. 41. Općeg komentara br. 12

³¹ Toč. 44. Općeg komentara br. 12

³² Toč. 45. Općeg komentara br. 12

tijelo koje je odluku donijelo, jednako kao i informaciju o tome kako je njegovo mišljenje utjecalo na donesenu odluku. Budući da nije realno očekivati da će sudac u svakom postupku dijete upoznavati s donesenom odlukom, davanje informacije bit će ostvareno putem zastupnika ili treće osobe koju sudac zaduži za informiranje djeteta.³³

Peti i posljednji korak bilo bi pružanje mogućnosti djetetu da uloži pravni lijek, ako je njegovo pravo da bude saslušano povrijeđeno ili zanemareno. Ulaganje pravnih lijekova za posljedicu ne smije imati kažnavanje ili nasilje nad djetetom, stoga se moraju predvidjeti mehanizmi kojim će mu se omogućiti sigurno i nerizično podnošenje pravnih lijekova.

Budući da je logički preduvjet djetetovog saslušanja to da je pravilno i pravodobno upućeno i informirano, Konvencijom se predviđa obveza ugovornicima da djetetu osiguraju pravo na slobodu izražavanja koje uključuje slobodu traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste, neovisno o granicama i bez obzira na način i sredstvo izražavanja. Međutim, pravo na izražavanje svog mišljenja, jednako kao i pravo na slobodu izražavanja može biti podvrgnuto ograničenjima, ali samo onima koja su predviđena zakonom, koja su opravdana i prijeko potrebna. Shodno tome, navodi se da mogu biti ograničena radi zaštite prava i ugleda drugih, zaštite nacionalne sigurnosti ili javnog poretka, javnog zdravlja ili morala.³⁴

3.1.2. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava

Kao drugi značajan dokument spomenut ćemo Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava (dalje: Europska konvencija) kojom je pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje detaljnije razrađeno. Europska konvencija je dokument Vijeća Europe donesen 1996. godine. Republika Hrvatska potpisnica je od 1999. godine, a ratificirala ju je 2010. godine Zakonom o potvrđivanju Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava.

Polazišna točka njezinog donošenja članak je 41. Konvencije o pravima djeteta, s obzirom na to da se njime potiče države ugovornice da sklope nove međunarodne ugovore, bilo bilateralne, bilo multilateralne, kojima će prava djeteta urediti detaljnije i detaljnije.³⁵ Osim toga, članak 4. Konvencije o pravima djeteta obvezuje države ugovornice na poduzimanje zakonodavnih, upravnih i drugih mjera radi primjene prava zajamčenih tom Konvencijom.

³³ Korać Graovac A., *op. cit.*, bilj.19., str. 124.

³⁴ Čl. 13. st. 2. Konvencije o pravima djeteta

³⁵ Hrabar, D., Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava - Poseban zastupnik djeteta, u: Filipović G., Osmak Franjić, D. (ur.) Dijete u pravosudnom postupku - Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava., Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb, 2012., str. 104.

Neizostavan je i, već mnogo puta spomenut, članak 12. kojim se djetetu jamči pravo na izražavanje svog mišljenja.

Primjena Europske konvencije ograničena je isključivo na obiteljskopravne situacije, pred sudovima i upravnim tijelima, u koje su uključena djeca mlađa od osamnaest godina i to bez obzira jesu li ona pokrenula postupak ili ih postupak na neki način dotiče (npr. njihovi roditelji se razvode). Ako dijete pokrene postupak, ono ima ulogu glavnog subjekta, odnosno tužitelja. U svim ostalim situacijama, ono ima ulogu sporednog subjekta kojeg se postupak tiče na neki način, npr. u parničnom postupku razvoda braka, pokrenutom od strane jednog od bračnih drugova, sud će *ex officio* odlučivati i o tome s kojim od njih će dijete stanovati, o ostvarivanju roditeljske skrbi, o osobnim odnosima s djetetom i o njegovom uzdržavanju.

S obzirom na to da Europska konvencija od potpisnica zahtijeva da, bilo prilikom potpisivanja, bilo prilikom ratifikacije, odrede na koja se obiteljskopravna područja odnosi, Republika Hrvatska je prilikom potpisivanja dala izjavu da će ju primjenjivati u postupcima posvojenja, postupcima skrbništva za maloljetne osobe, postupcima odlučivanja o roditeljskoj skrbi tijekom razvoda braka, postupcima ostvarivanja roditeljske skrbi i postupcima mjera za zaštitu osobnih prava i interesa djeteta.³⁶

Njezin značaj ogleda se u tome što obrađuje postupovna prava djeteta, između kojih je i pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje. Tako se odredbom članka 3. predmetne Konvencije određuje djetetovo postupovno pravo biti obaviješten i izražavati svoje mišljenje u postupku na način da, dijete u postupku ima pravo dobiti sve odgovarajuće informacije, biti konzultirano i izraziti svoje mišljenje te biti obaviješteno o mogućim posljedicama koje bi nastale u skladu s tako izraženim mišljenjem i o mogućim posljedicama bilo koje odluke.

Primjenom ovog članka u praksi, otvara se mogućnost manipuliranja djetetom i njegovim mišljenjem. Naime, mišljenje djeteta može biti formirano na temelju netočnih ili nepotpunih informacija pruženih od strane osobe koja se ne vodi njegovim najboljim interesom. Zbog toga je iznimno važno da sud vodi računa da dijete informira osoba, koja postupa iz iskrenih pobuda, vodeći se njegovom dobrobiti i koja će mu pružiti točne i potpune informacije.

Kako bi odredile kad će dijete uključiti u postupak, odnosno kad će ga obavijestiti o tijeku postupka i omogućiti mu da izrazi svoje mišljenje, potpisnice se mogu voditi njegovom dobi, ali tome sve manje pribjegavaju, zato što sva djeca ne sazrijevaju u istoj dobi.³⁷ Upravo

³⁶ Hrabar, D., *op.cit.*, bilj. 35., str. 105-106.

³⁷ Hrabar, D., *op.cit.*, bilj. 35., str. 104-105.

zbog toga, umjesto na djetetovu dob naglasak se stavlja na djetetovu zrelost i sposobnost razumijevanja.

Sve veće stavljanje naglaska na djetetovu zrelost i sposobnost razumijevanja, umjesto na dob, pozitivan je iskorak država potpisnica. Svako je dijete, prije svega, pojedinac i kao takvom mu treba pristupiti. Nerijetko se može dogoditi da je dvoje djece, jednake životne dobi, zapravo različite zrelosti, zbog odgoja, uvjeta u kojima žive, ili životnih okolnosti. Upravo zbog toga, djecu ne bi trebalo svrstavati u dobne skupine i po tome određivati jesu li dovoljno zreli ili ne, već je prema svakom djetetu potrebno primijeniti individualizirani pristup.

Kako bi djetetova procesna prava bila realizirana, Europska konvencija u članku 6. predviđa obvezu sudbenog tijela da se prije donošenja odluke uvjeri da je dijete dobilo sve odgovarajuće informacije i da mu pruži odgovarajuće savjete. Savjetovanje sud može obaviti neposredno ili putem posrednika, a njime se potvrđuje ne samo da je neutralan u postupku, već i da je zaštitnički nastrojen prema djetetu. Nakon što utvrdi da je na odgovarajući način informirano i savjetovano, sud djetetu treba dopustiti da izrazi svoje mišljenje, a zatim pridati značaj tako izraženom mišljenju. „Pridavanje važnosti izraženome mišljenju otvoreni je poziv za stvaranje u djeteta osjećaja vrijednosti i samopoštovanja.“³⁸

Osim što obrađuje djetetu dotad već priznata procesna prava, Europska konvencija uvodi i jednu novinu, kojom je procesni položaj djeteta značajno osnažen i promijenjen. Do njezinog stupanja na snagu, u slučaju suprotstavljenih interesa djeteta i roditelja, centar za socijalnu skrb bi djetetu postavljao zastupnika iz svojih redova, a njezinim stupanjem na snagu, djetetu je dodijeljeno pravo da od suda zahtijeva imenovanje posebnog zastupnika. Time je promijenjena i uloga suda, koji po novom, osim što djetetu mora imenovati posebnog zastupnika, dijete mora savjetovati, ali i promptno djelovati u slučaju ozbiljne ugroze djeteta.³⁹

Kako proizlazi iz članka 2. Europske konvencije zastupnik djeteta može biti odvjetnik ili tijelo imenovano da ga zastupa pred sudom, primjerice centar za socijalnu skrb. Njegova primjena u praksi otvara brojna pitanja. S jedne strane, ako dijete zastupa odvjetnik, postavlja se pitanje treba li biti educiran iz područja dječje psihologije i znati komunicirati s djetetom. S druge strane, ako ga zastupa osoba koja nije odvjetnik, postavlja se pitanje koje struke može biti i koja znanja treba imati. Isto tako, bez obzira na to radi li se o odvjetniku ili nekoj drugoj

³⁸ Hrabar, D., *op.cit.*, bilj. 35., str. 107.

³⁹ Parać Garma, M., Položaj djeteta i pravo na izražavanje mišljenja u sudskim postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta, u: Filipović, G., Osmak Franjić, D. (ur.) - Dijete u pravosudnom postupku, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb, 2012., str. 144.

osobi, ostavljena su otvorenim pitanja poput njegove odgovornosti i sankcija za nesavjestan rad, kontrole njegovog rada, njegovog imenovanja i prava na naknadu troškova i nagradu za rad.⁴⁰

Europska konvencija u članku 10. posebnom zastupniku predviđa tri zadaće. Njegova primarna zadaća bila bi informiranje djeteta kako bi ono moglo oblikovati svoje mišljenje. Treba težiti tome da informiranje bude u neformalnom okruženju, izvan suda, uz prisutnost stručne osobe. Nadalje, zastupnik djetetu mora pružiti objašnjenja vezano uz moguće posljedice postupanja u skladu s mišljenjem djeteta i moguće posljedice bilo koje zastupnikove radnje, pod uvjetom da se prema unutarnjem pravu smatra da dijete ima sposobnost razumijevanja. Jednostavnije rečeno, zastupnik djetetu mora predočiti sve moguće posljedice, ne samo izricanja njegovog mišljenja, već i svog postupanja po njegovom nalogu.

U konačnici, on određuje kojeg je mišljenja dijete i iznosi ga pred sudom. Ta zastupnikova zadaća je najzahtjevnija, jer se sastoji u spoznavanju smisla i sadržaja djetetovih izjava. Upravo zbog toga, kad je dijete zastupano od strane centra za socijalnu skrb, tu zadaću obavljaju stručnjaci educirani za komunikaciju s djetetom, ali i procjenu njegovog mišljenja, zaposleni u centru. U tom slučaju dijete se može saslušati i u njegovom domu, gdje bi se trebalo osjećati ugodno i relaksirano pa ga komunikacija s, za njega vrlo vjerojatno nepoznatom osobom, ne bi trebala inkomodirati.

Međutim, što ako dijete ne zastupa centar, već odvjetnik? Hoće li on biti sposoban procijeniti djetovo mišljenje? Članak 2. Europske konvencije ne navodi treba li taj odvjetnik imati određena znanja, vještine, kvalifikacije i iskustvo. Jasno, poželjno bi bilo da dijete zastupa odvjetnik koji je educiran u području dječje psihologije, s određenim znanjima i iskustvom u komunikaciji s djetetom. Međutim, što ako ga zastupa odvjetnik koji nije dostatno educiran? Što ako zbog djetetove preplašenosti ili posramljenosti ne bude znao kako pravilno uspostaviti komunikaciju s njim? Što ako ne bude mogao jasno utvrditi djetetovo mišljenje ili ga zbog nedostatka iskustva utvrdi pogrešno? Ako ga utvrdi pravilno, ali ne prenese vjerodostojno, hoće li za to biti odgovoran?

Kako bi se izbjegle ovakve i slične situacije, na državama ugovornicama je da svojim propisima odrede: 1. može li dijete zastupati samo odvjetnik s posebnim znanjima i edukacijama ili može i svaki drugi, 2. ako ih može zastupati i svaki drugi odvjetnik, hoće li njihovo mišljenje utvrđivati uz pomoć stručne osobe, 3. hoće li odgovarati za nesavjesno

⁴⁰ *Ibid.*

utvrđivanje i nevjerodostojno prenošenje djetetovog mišljenja, 4. ako hoće, tko će ga u tome nadzirati? ⁴¹

3.1.3. Konvencija o kontaktima s djecom

Konvencija Vijeća Europa o kontaktima s djecom (dalje: Konvencija o kontaktima), dokument je Vijeća Europe usvojen u Strasbourgu 2003. godine. Njome se, između ostalog, uređuju pravila u vezi s pravom djeteta da ostvari i održava kontakte s roditeljem ili drugim djetetu bliskim osobama koje žive u državi različitoj od djetetove.⁴² Dok će s roditeljem imati pravo ostvarivati i održavati kontakte sve dok to nije protivno njegovom najboljem interesu, s drugim bliskim osobama će to moći ako je to u skladu s njegovim najboljim interesom. Budući da u odnosima roditelja i djece predmetna Konvencija zagovara redovite kontakte, ograničiti ili isključiti ih se može samo kad je to nužno i kad to zahtijeva najbolji interes djeteta.

S obzirom na poteškoće i probleme koji se javljaju kod ostvarivanja prekograničnih kontakata između djeteta i roditelja te djeteta i drugih osoba⁴³, Konvencijom su predviđene mjere osiguranja i jamstva, a unaprjeđenje suradnje između središnjih, pravosudnih i drugih tijela država ugovornica, jedan je od njezinih ciljeva. Osim toga, pravo djeteta da ostvari kontakte s roditeljem i drugim osobama, zatim pravo djeteta na informaciju i naposljetku, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, Konvencija o kontaktima vidi kao ključna načela na kojima bi se trebala temeljiti svaka odluka o kontaktima.⁴⁴

Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje u postupku odlučivanja o kontaktima, predmetna Konvencija jamči člankom 6., pod uvjetom da je dijete sposobno razumjeti o čemu je riječ. Odredbom članka 6. zajamčena su još dva procesna prava djeteta: pravo djeteta da primi pravodobne informacije i da bude konzultirano. „Ona u potpunosti izviru te su usklađena sa

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Pojam „kontakti“, za primjenu ove Konvencije, ne odnosi se samo na izravne susrete i druženja s djetetom, već i na neizravno ostvarivanje osobnih odnosa (npr. telefonom ili elektroničkom poštom) te na dostavu informacija djetetu o roditelju ili drugoj osobi te obratno. U tom smislu, utjecaj Konvencije o kontaktima na hrvatsko obiteljsko pravno uređenje najbolje se očituje u sadržaju odredbe članka 121. Obiteljskog zakona.

⁴³ Uz roditelje, pravo na kontakte s djetetom mogu tražiti i druge osobe: djetetovi bliski srodnici, osobe koje su s njim živjele, osobe koje nisu njegovi bliski srodnici, niti su s njim živjele, ali su s njim imale bliske odnose. One mogu podnijeti zahtjev za ostvarivanje kontakata s djetetom, a on će biti odobren ako je to u najboljem interesu djeteta. U tom smislu, utjecaj Konvencije o kontaktima na hrvatsko obiteljsko pravno uređenje najbolje se očituje u sadržaju odredbe članka 120. Obiteljskog zakona.

⁴⁴ Hrabar, D. *et. al.*, *op.cit.* bilj.1., str. 28.

zahtjevima Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava.⁴⁵ Iz članka 6. proizlazi i obveza sudova ili drugih tijela, da u postupku, u kojem odlučuju o ostvarivanju kontakata, uvažavaju djetetove osjećaje i misli.

Prilikom rješavanja sporova o kontaktima, iznimno je važno da sud djetetu omogući da bude pravodobno informirano, da dobije odgovarajuće savjete i da izrazi svoje mišljenje. Ako bi se o uspostavi osobnih kontakata djeteta s drugim bliskim osobama (npr. bakama i djedovima) odlučilo bez saslušanja djeteta, tako što bi sud odlučio da uspostava kontakata nije u njegovom najboljem interesu (npr. uvažavajući izjavu jednog djetetovog roditelja), iako bi dijete iskreno htjelo ostvarivati kontakte s njima, sud bi neispitivanjem djetetova mišljenja, ne nužno i neuvažavanjem, postupio protivno njegovom najboljem interesu. Isto bi bilo i kad bi sud odlučio da bi u djetetovom najboljem interesu bila uspostava kontakata, a dijete to iz opravdanih razloga ne želi, međutim sud ga uopće nije saslušao, a kamo li uvažio njegove osjećaje i misli.

3.1.4. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Za pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje bitan je i jedan opći međunarodni ugovor, kojim se štite ljudska prava svih pa time i djece. Riječ je o Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda,⁴⁶ usvojenoj u okviru Vijeća Europe, u Rimu 1950. godine.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: EKLJP) prvi je međunarodni ugovor kojim su razrađena načela proklamirana Općom deklaracijom⁴⁷ Ujedinjenih naroda.⁴⁸ Uz nju je doneseno 14 protokola, a Republika Hrvatska joj je pristupila 1997. godine. Iako se u vrijeme njezinog donošenja nije polazilo s ciljem zaštite prava djece, danas ju možemo smatrati važnom za zaštitu prava djeteta, jer temeljne slobode i prava koje se njome štite, ujedno su slobode i prava djece.

⁴⁵ Lulić, M., Rešetar, B., Međunarodne obveze Republike Hrvatske vezane uz provedbu Konvencije o kontaktima s djecom, u: Rešetar, B. (ur.), Međunarodne obveze Republike Hrvatske vezane uz provedbu Konvencije o kontaktima s djecom (2003.), Pravni fakultet u Osijeku, 2012., str. 110.

⁴⁶ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10

⁴⁷ Opća deklaracija o ljudskim pravima, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/2009 - 143

⁴⁸ Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., Međunarodno pravo 2, Školska knjiga, 2012., Zagreb, str. 390.

Premda EKLJP izrijekom ne spominje prava djece pa tako ni pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, člankom 8. jamči se pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života, koje se odnosi na izdvajanje djeteta, ostvarivanje osobnih odnosa roditelja i djece te posvojenje, a unutar svakog tog instituta, inkorporirana su određena prava djeteta.

Iako bismo mogli poći od toga da je pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje gotovo uvijek sastavni element tumačenja članka 8. EKLJP-a, Europski sud za ljudska prava (dalje: ESLJP) smatra drugačije⁴⁹.⁵⁰ U svom tumačenju, ESLJP podsjeća da pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje nije apsolutno i da ga sud, bilo da odlučuje o njegovom izdvajanju, o posvojenju ili o ostvarivanju osobnih odnosa s roditeljem, nije dužan uvijek saslušati. Hoće li ga saslušati, ovisi okolnostima konkretnog slučaja, posebice o postojanju potrebe žurnog donošenja odluke.

Međutim, iako po tumačenju ESLJP-a sudovi nisu uvijek dužni saslušavati dijete, kad odlučuju o njegovom posvajanju, izdvajanju ili o ostvarivanju osobnih odnosa, dobro bi bilo da tome teže. Djeci, kao subjektima ljudskih prava, a ne samo subjektima zaštite, sudovi bi trebali omogućiti da izraze svoje mišljenje, kad god je to moguće. Razlozi zbog kojih mu neće omogućiti da bude saslušano, ne trebali biti brojni, ali bi trebali biti detaljno obrazloženi.

O pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje u praksi ESLJP-a, detaljnije ćemo govoriti obrađujući dva predmeta: Sahin protiv Njemačke i B. G. protiv Hrvatske, u poglavlju 4. pod nazivom Praksa ESLJP: Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u okviru članka 8. EKLJP-a.

3.2. Ostali međunarodni dokumenti - putokaz u zaštiti prava djeteta na izražavanje mišljenja

O pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje govore i neki pravno neobvezujući međunarodni dokumenti, doneseni u okviru Vijeća Europe. Bez obzira na to što državama članicama ne nameću nikakve pravne obveze, njihova se vrijednost i važnost ogleda u tome što ukazuju ili predlažu određeni smjer djelovanja u pogledu zaštite i realizacije prava djeteta da izrazi svoje mišljenje. U ovom radu, razmotrit ćemo pravo djeteta na izražavanje svog mišljenja u okviru Smjernica Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci,

⁴⁹ Europski sud za ljudska prava međunarodni je sud osnovan 1959. godine. Njegova je glavna zadaća osigurati da države članice Vijeća Europe poštuju Konvenciju, a presude koje donosi, obvezujućeg su karaktera.

⁵⁰ Knol Radoja, K., Pravo na saslušanje i izražavanje mišljenja u posebnim ovršnim postupcima radi predaje djeteta i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 42, 2021., <https://hrcaak.srce.hr/25773>, str. 173.

Preporuke Vijeća Europe o sudjelovanju djece i mladih do 18 godina iz 2012. godine te Preporuke Vijeća Europe o pravima djece i socijalnim službama naklonjenim djeci i obiteljima iz 2011. godine.

3.2.1. Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci

Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci Odbora ministara Vijeća Europe iz 2010. godine (dalje: Smjernice) dio su strategije Vijeća Europe o pravima djece, a tiču se kaznenih, građanskih i upravnih postupaka u kojima sudjeluju djeca.⁵¹ Pravosuđe, koje je pristupačno, „brzo“, marljivo, primjereno djetetovoj dobi, naklonjeno i usmjereno njegovim potrebama i koje poštuje pravo na pravičan postupak, pravo na obiteljski i privatni život, pravo na integritet i dostojanstvo, Vijeće Europe vidi kao „child-friendly justice“, odnosno pravosuđe prilagođeno djeci.⁵² Sudjelovanje djece, najbolji interes djeteta, dostojanstvo djeteta, zaštita od diskriminacije i vladavina prava (načelo zakonitosti, pravo na pristup sudu, pravo na žalbu), temeljna su načela za kreiranje pravosuđa prilagođenog djeci.

Načelo sudjelovanja djece, koje Smjernice stavljaju na prvo mjesto, zahtijeva poštivanje prava djeteta da bude obaviješteno o svojim pravima, da mu se osigura odgovarajući pristup pravosuđu, da ga se pita za mišljenje i da bude saslušano u postupku u kojem sudjeluje ili koji ga pogađa. Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje u Smjernicama je navedeno kao pravo djeteta da bude saslušano i da izrazi svoja stajališta, nasuprot kojeg stoji dužnost sudaca da to pravo poštuju u svim postupcima koji ga na neki način pogađaju ili kad se smatra da dovoljno razumije stvari o kojima je riječ. Suci tako, pravo djeteta da bude saslušano, ne bi trebali odbiti bez valjanog razloga, a ako dijete samo bude iniciralo svoje saslušanje dovoljna je pretpostavka sposobnost razumijevanja situacije.⁵³

Kako bi se saslušanje provelo što uspješnije, Smjernice ističu da djetetu treba biti dana mogućnost da odluči na koji način želi biti saslušano, a sredstva koja se koriste pri tome, trebaju biti prilagođena njegovoj dobi i sposobnosti razumijevanja.⁵⁴ Osim toga, saslušanje bi trebalo provesti u okruženju ugodnom za dijete, u uvjetima u kojima će biti neometano i slobodno

⁵¹ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice CM/Del/Dec (2010), <https://rm.coe.int/16804b2cf3>, (20.10. 2022.)

⁵² Council of Europe, Child- friendly justice, <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>, (15.10.2022.)

⁵³ Dio II., Odjeljak IV. D. toč. 110. Smjernica 2010.

⁵⁴ Odjeljak IV. D., toč. 44. Smjernica 2010.

izraziti svoje mišljenje. Kako bi se dodatno doprinijelo postizanju, za dijete, ugodne atmosfere, sucima se predlaže izostavljanje pojedinih strogih formi, npr. ne moraju nositi sudačke odore.⁵⁵

U Smjernicama se zaista opravdano ukazuje na uvjete u kojima bi dijete trebalo saslušati. Ako bi ga saslušavao preformalno odjeven sudac, u bezličnim i hladnim sudnicama, saslušanje bi djetetu moglo predstavljati traumatično iskustvo. Osim toga, dijete se možda ne bi osjećalo dovoljno slobodno da izrekne sve što misli, saslušanje bi se zbog toga pretvorilo u jednostrano ispitivanje, a sudac ne bi dobio dobar uvid u djetetove želje i osjećaje.

Jednako kao Odbor za prava djeteta u Općem komentaru br. 12, Odbor ministara u Smjernicama navodi da izražavanje mišljenje, nije djetetova dužnost, već pravo, ali je dužnost onoga tko donosi odluku da tom mišljenju prida dužni značaj u skladu s djetetovom dobi i zrelosti. Osim toga, dijete je potrebno upoznati s načinom na koji može djelotvorno koristiti svoje pravo, ali i s mogućnošću da njegovo mišljenje ipak neće imati utjecaja na odluku. Zbog toga, sve presude i druge sudske odluke, koje se tiču djeteta, trebaju sadržavati iscrpno obrazloženje, a posebice one kojima djetetovo mišljenje nije uvaženo.⁵⁶

Upoznavanjem djeteta s mogućnošću da njegovo mišljenje ipak neće imati utjecaja na odluku, sprječava se da dijete stvori lažne nade da njegovo saslušanje znači da će u postupku „pobijediti“. No, onda je iznimno važno da mu se to predoči na način koji će biti primjeren njegovoj dobi i zrelosti te kojim će se voditi računa o njegovim emocijama i zdravlju.

3.2.2. Preporuka Vijeća ministara Vijeća Europe o sudjelovanju djece i mladih do 18 godina

Preporuka Vijeća ministara Vijeća Europe o sudjelovanju djece i mladih do 18 godina⁵⁷ (dalje: Preporuka) neobvezujući je međunarodni dokument donesen 2012. godine. Krenuvši od toga da je pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, temelj ljudskog dostojanstva i zdravog razvoja svakog djeteta (i svake mlade osobe) i da je saslušavanje djece i mladih te uvažavanje njihovog mišljenja u skladu s njihovom dobi i zrelosti neophodno za implementaciju prava djeteta da njegov najbolji interes bude uvažen u svim stvarima koje ih se tiču, Vijeće ministara Vijeća Europe je vladama država članica, između ostalog, preporučilo i da osiguraju ostvarenje

⁵⁵ Dio II., odjeljak IV. D., toč. 112. Smjernica 2010.

⁵⁶ Odjeljak IV. D., toč. 49. Smjernica 2010.

⁵⁷ Council of Europe Recommendation on the participation of children and young people under the age of 18, <https://rm.coe.int/168046c478>, (20.10.2022.)

prava djeteta (i mladih) da bude saslušano i da njegovo mišljenje bude uvaženo u skladu s njegovom dobi i zrelosti.⁵⁸

Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, kao jedno od temeljnih načela Preporuke, pravo je koje pripada svakom djetetu, bez obzira radi li se o djetetu predškolske dobi, djetetu koje pohađa nastavu ili onom koje je završilo školsko obrazovanje.⁵⁹ Jednako tako, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, pravo je koje svako dijete uživa neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjerskom ili političkom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, rođenju, imovini, itd. Postupak u kojem ga se saslušaava trebao bi biti informativan, dobrovoljan, transparentan, naklonjen i pun poštovanja prema djeci, nediskriminatoran, siguran i osjetljiv na rizike, a dijete kojeg se saslušaava ne smije biti izloženo zastrašivanju, viktimizaciji i kršenju prava na privatnost.

Preporuka potiče države članice da uklone sva ograničenja djetetova prava, u zakonima i u praksi, da bude saslušano u svim stvarima koje ga se tiču te da omoguće da djeci budu pružene odgovarajuće informacije o njihovim pravima, načinu ostvarenja tih prava i o podršci u njihovom ostvarenju, sukladno njihovoj dobi i zrelosti. Također, preporučuje se da se učenje o participativnim pravima djece, između ostalog i o pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje, uvrsti u školske programe te u sve akademske programe koji se tiču rada s djecom. Osim toga, predloženo je i provođenje periodičnih osvrta na to u kolikoj se mjeri mišljenje djeteta čuje i poštuje u postojećem zakonodavstvu, politici i u praksi te uvažava sukladno njegovom uzrastu i zrelosti.

Učenje o participativnim pravima djeteta, jedan je od načina kojima se može postići osvješćivanje, ne samo osoba koje se u svom radu susreću s djecom, već svih nas, o važnosti pružanja mogućnosti djetetu da sudjeluje i izrazi svoje mišljenje o svim stvarima koje ga se tiču. Odlučivanje o npr.djetetovom obrazovanju, hobijima, sportskim i kulturnim aktivnostima u koje će biti uključeno, bez da se čuje njegovo mišljenje, ne samo da bi moglo biti protivno njegovim najboljim interesima, već bi predstavljalo zanemarivanje činjenice da je dijete pravni subjekt koji mora moći biti uključen u stvari koje ga se tiču.

⁵⁸ Odjeljak II- načela, Preporuka

⁵⁹ *Ibid.*

3.2.3. Preporuka Vijeća Europe o pravima djece i socijalnim službama naklonjenim djeci i obiteljima

Preporuka Vijeća Europe o pravima djece i socijalnim službama naklonjenim djeci i obiteljima (dalje: Preporuka)⁶⁰, izdana 2011. godine, navodi da bi socijalne službe u svom radu trebale osigurati da se djetetovo mišljenje čuje i uzme u obzir.⁶¹ Polazeći od toga da je dijete osoba s brojnim pravima, uključujući pravo da sudjeluje, da bude zaštićeno te da izrazi svoje mišljenje i da ono bude uvaženo, Preporuka kao temeljna načela ističe načelo najboljeg interesa djeteta, pravo djeteta na sudjelovanje i pravo djeteta na zaštitu. Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, kao participativno pravo, Preporuka spominje u okviru prava djeteta na sudjelovanje, a po uzoru na Opći komentar, ističe da je ono isključivo djetetovo pravo, a nipošto obveza.

4. Praksa ESLJP: Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u okviru članka 8. EKLJP

Kao što smo već naveli, u ovom poglavlju dotaknut ćemo se prava djeteta na izražavanje mišljenja, razmatrajući i obrađujući dva predmeta iz prakse ESLJP-a.

4.1. Sahin protiv Njemačke

U predmetu Sahin protiv Njemačke⁶² ESLJP se, odlučujući o ostvarivanju osobnih odnosa podnositelja zahtjeva i malodobne G. N., dotaknuo i prava djeteta na izražavanje mišljenja. Majka malodobne G. N. protivila se da malodobna G. N. viđa svog oca, majčinog bivšeg izvanbračnog druga. Zbog toga se otac malodobne G. N., Asim Sahin, obratio Okružnom sudu u Njemačkoj tražeći da donese odluku kojom će mu dopustiti ostvarivanje prava na druženje i susrete s malodobnom G. N., nedjeljom i blagdanima.

⁶⁰ Recommendation CM/Rec(2011)12 of the Committee of Ministers to member states on children's rights and social services friendly to children and families, <https://rm.coe.int/168046ccea>, (20.10.2022.)

⁶¹ Čulo Margaletić, A., Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatska, Vol. VII, No. posebni broj, 2017., <https://hrcak.srce.hr/191578>, (12.10.2022.)

⁶² Europski sud za ljudska prava, Strasbourg, predmet Sahin protiv Njemačke, zahtjev broj 30943/96, od 8. srpnja 2003.

Okružni sud je njegov zahtjev odbio pozivajući se na članak 1711. Građanskog zakonika, po kojem majka, ostvarujući skrb nad djetetom, odlučuje o ostvarivanju odnosa djeteta s ocem. Međutim, ako smatra da je u djetetovom najboljem interesu da ostvaruje odnose s ocem, sud ih može dopustiti. Okružni sud je utvrdio da, iako otac malodobne G. N. ostvarivanje odnosa s malodobnom zahtijeva zbog iskrene privrženosti i povezanosti s njom, to nije u njezinom najboljem interesu. Ističe da odnosi, koji su se stvorili između podnositelja zahtjeva i malodobne G. N., tijekom trajanja izvanbračne zajednice podnositelja zahtjeva i majke malodobne G. N., ne mogu biti toliko važni da bi zbog toga trebalo preuzeti rizik da će ona biti uznemirena zbog majčinog neslaganja i protivljenja.

Nedugo nakon, podnositelj zahtjeva je podnio žalbu Regionalnom sudu Wiesbadena, a kasnije je podnio i ustavnu tužbu Saveznom ustavnom sudu Njemačke. Ustvrdivši da Okružni sud malodobnu G. N. nije saslušao, Regionalni sud je tražio očitovanje stručnjaka o tome bi li za malodobnu G. N. saslušanje o odnosima s ocem bilo psihički naporno. Stručnjak je nakon nekoliko susreta s roditeljima i djetetom utvrdio da bi za malodobnu G. N. postupak saslušanja predstavljao rizik, koji se ne bi mogao otkloniti ni posebnom organizacijom na sudu.

Budući da je Regionalni sud odluku donio bez da je malodobnoj G. N. pružio mogućnost da izrazi svoje mišljenje, ESLJP se u svojoj presudi referirao na očitovanje stručnjaka iz kojeg proizlazi da bi za malodobnu G. N. saslušanje predstavljalo rizik. Sud smatra, da u takvim okolnostima, procesni uvjet sadržan u članku 8. EKLP-a ne obvezuje sud na izravno ispitivanje djeteta i shodno tome, nacionalni sud nije prekoračio svoju slobodu procjene prilikom oslanjanja na nalaz stručnjaka. Drugim riječima, ESLJP je istaknuo da sudovi nisu uvijek obvezni saslušavati dijete, već će o tome odluku donijeti na temelju okolnosti konkretnog slučaja.

S obzirom na to da iz nalaza stručnjaka proizlazi da bi saslušanje maloljetne G. N. za nju predstavljalo rizik, ESLJP je ispravno ustvrdio da sudovi dijete nisu dužni saslušavati pod svaku cijenu. Ako bi ih u baš svakoj situaciji morali saslušavati, postoji mogućnost da bi time ugrozili njihovo zdravlje, razvoj ili dobrobit, a onda bi se opravdano postavilo pitanje svrhovitosti djetetovog saslušanja.

4.2. B. G. protiv Hrvatske

U predmetu B. G. protiv Hrvatske⁶³, podnositeljica zahtjeva, B. G., majka petogodišnjeg G., pozvala se na povrede članka 6. (pravo na pošteno suđenje) i članka 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) EKLJP-a. U zahtjevu koji je uputila, iznijela je nekoliko prigovora: prigovor zbog arbitranog postupanja županijskog suda koji je donio pravomoćno rješenje, prigovor da nacionalni sudovi nisu posebno saslušali malodobnog G., prigovor zbog oduzimanja malodobnog G. i prigovor zbog nedostatnih susreta i druženja s malodobnim G. ESLJP je njezin zahtjev odbio, smatrajući ga očito neosnovanim.

Odlučujući o roditeljskoj skrbi, Županijski sud u Zadru⁶⁴ je pravomoćnim rješenjem odlučio da će petogodišnji G. živjeti sa svojim ocem A. P., dok će podnositeljica zahtjeva, majka malodobnog G., s njim moći ostvarivati pravo na druženje i susrete dva puta tjedno, i to pod nadzorom stručne osobe u prostorijama Obiteljskog centra u Splitu i Zadru. Na temelju nalaza Kliničkog bolničkog centra u Rijeci, utvrđeno je da podnositeljica boluje od sumanutog poremećaja, a na temelju njega te zaključaka drugih šest institucija, koje su izvršavale djetetovu opservaciju, utvrđeno je da je dijete bilo psihički i emocionalno zlostavljano od strane majke i njezine obitelji, s kojima je živjelo od rođenja.

Na temelju nalaza KBC-a Rijeka, Županijski sud je donio rješenje kojim je odlučeno da malodobni G. počne živjeti s ocem, jer je to u njegovom najboljem interesu, čak i bez razdoblja prilagodbe. Budući da se oglušila na navedeno rješenje te s malodobnim G., napustila mjesto boravka, protiv B. G. je pokrenut kazneni postupak, između ostalog i zbog otmice djeteta te je bila uhićena.

Analizirajući prigovor podnositeljice da nacionalni sudovi nisu posebno saslušali maloljetnog G., ESLJP je ponovio tumačenje članka 8. dano u predmetu Sahin protiv Njemačke, po kojem pravo djeteta da bude saslušano nije apsolutno. Hoće li biti saslušano, odluka je koju donosi sud ovisno o posebnim okolnostima konkretnog slučaja, uzimajući u obzir dob i zrelost djeteta. Budući da je riječ o djetetu, koje je tek na kraju postupka pred nacionalnim sudom navršilo pet godina te koje je tijekom postupka bilo uključeno u različite stručne procjene, prilikom kojih je izrazilo svoj stav, primjereno svojoj dobi i zrelosti, ESLJP smatra da činjenica da ono nije bilo saslušano, nije mogla negativno utjecati na poštenost

⁶³ Europski sud za ljudska prava, Strasbourg, predmet B.G. protiv Hrvatske, broj zahtjeva 3018/20, od 11. siječnja 2022.

⁶⁴ Županijski sud u Zadru, Gž Ob 494/2022-2, od 11. svibnja 2022.

postupka. Također je istaknuo da odluka, donesena temeljem uvažavanja mišljenja djeteta, koje ne može jasno izraziti svoje stavove i želje zbog sukoba lojalnosti ili izloženosti utjecaju otuđujućeg ponašanja jednog roditelja, može biti protivna pravu na poštovanje obiteljskog života.

S obzirom na to da se u postupku radilo o djetetu mlađem od pet godina i s obzirom na to da su njegovi stavovi utvrđeni u postupku stručne procjene, zaista ne postoji potreba da ga se sasluša pred sudom, samo da bi bilo saslušano. Dok su god djetetovi stavovi ispravno i točno utvrđeni, za poštenost postupka zaista nije od utjecaja jesu li pribavljeni prilikom stručne procjene djeteta ili prilikom njegovog saslušanja pred sudom. Isto tako, ispravno je Sud postupio kad je napravio distinkciju između djetetovih stavova, utvrđenih prilikom stručne procjene te stavova, koje bi ono izrazilo pred sudom, vjerojatno pod utjecajem otuđujućeg ponašanja svoje majke.

5. Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u zakonodavstvu EU

Europska unija, kao primarno ekonomska i politička zajednica, u svom nastajanju, a i kasnije nije imala većih interesa, ali ni ovlasti za uređenje problematike prava djeteta.⁶⁵ Napustivši ulogu pretežito ekonomske zajednice, Unija se sve više počela baviti zaštitom prava svojih građana, a time i djece pa su propisi važni za prava djeteta danas sve brojniji i u bitnome se oslanjaju na Konvenciju o pravima djeteta. U jednom od svojih osnivačkih akata, Ugovoru o Europskoj uniji⁶⁶, Unija kao jednu od svojih uloga navodi promicanje zaštite prava djeteta i pridonosenje zaštiti ljudskih prava, posebice prava djece.

Za pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, iako različita stupnja obvezatnosti, najvažniji dokumenti su:

- Povelja o temeljnim pravima Europske unije (2012.)
- Uredba Bruxelles II ter. (2019.)
- Strategija EU o pravima djece⁶⁷ (2021.)

⁶⁵ Korać Graovac, A., *op.cit.*, bilj. 4., str. 25.

⁶⁶ Ugovor o Europskoj uniji, OJ C 326, 26.10.2012.

⁶⁷ EU Strategy on the Rights of the Child, COM(2021) 142 final, priopćenje Komisije od 24.3.2021.

- Agenda EU o pravima djece⁶⁸ (2011.)

Potonja dva dokumenta, unatoč tome što čine soft law, odnosno što nisu obvezujuće naravi, predstavljaju svojevrsni putokaz kojim bi se trebale voditi ne samo europske institucije, već i države članice, u području zaštite prava djeteta.

5.1. Povelja o temeljnim pravima Europske unije

Povelja o temeljnim pravima Europske unije (dalje: Povelja) „kruna je napora Europske unije u predanosti zaštiti ljudskih prava.“⁶⁹ Po pravnoj snazi izjednačena je s Ugovorom o Europskoj uniji, a njezina važnost ogleda se u tome što posebno izdvaja prava djece.⁷⁰ Za razliku od Konvencije o pravima djeteta, ali i drugih međunarodnih ugovora, Povelja znatno uže deklarira prava djeteta. Međutim, ono što vrlo jasno proizlazi iz nje, jest da su ta prava djeci zajamčena kao neovisnim i autonomnim subjektima, a budući da su sve države članice Europske unije ujedno i potpisnice Konvencije o pravima djeteta, nema prigovora zbog jednostavnosti i općenitosti rješenja predviđenih Poveljom.⁷¹

U članku 24. navodi se da djeca mogu slobodno izražavati svoje mišljenje i ono se uzima u obzir u pitanjima koja se na njih odnose, u skladu s njihovom dobi i zrelosti. To je pravo mnogo šire od procesnog prava djeteta da izrazi svoje mišljenje, budući da mu ga Povelja jamči općenito, u svim životnim situacijama, ne samo u tijeku postupka u koji je ono uključeno.⁷²

Iz stavka 2. istog članka proizlazi da zaštita interesa djeteta mora biti primarni cilj svakog djelovanja koje se tiče djece, bez obzira provodi li ga tijelo ili ustanova, javnog ili privatnog prava. Tu odredbu smatramo krovnom odredbom (umbrella provision) jer obvezuje sva tijela, bez obzira na postupak u kojem odlučuju, da najveću pažnju posvete najboljem interesu djeteta. O najboljem interesu djeteta, osim u njegovom obiteljskom životu, možemo

⁶⁸ An EU Agenda for the Rights of the Child, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions) COM (2011) 60 final, 15.2.2021.

⁶⁹ Majstorović I., Europski pravni kontekst i značenje za hrvatsko obiteljsko materijalno pravo, Godišnjak akademije pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2012., <https://hrcak.srce.hr/111824>, str. 89

⁷⁰ Hrabar D., Prava djece u Europskoj uniji - pravni okvir.; Korać Graovac, A., Majstorović I. (ur.), Europsko obiteljsko pravo, Narodne novine 2013., str. 58.

⁷¹ *Ibid.* str. 63.

⁷² Korać Graovac, A., *op. cit.*, bilj. 4, str. 45.

govoriti i u obrazovanju, zaštiti zdravlja, društvenom životu, kaznenim i drugim postupcima, azilu i imigraciji, posvojenju, pružanju smještaja, lišenju slobode, itd.⁷³ Shodno tome, onaj tko bude odlučivao, bez obzira radi li se o formalnom ili manje formalnom odlučivanju, bit će dužan donijeti upravo onakvu odluku koja će biti u skladu s najboljim interesom djeteta.

Bez obzira na to što Povelja predviđa obvezu kako javnim tako i privatnim tijelima i ustanovama, da se prvotno moraju voditi djetetovim najboljim interesom, postavlja se pitanje hoće li osobe koje donose odluke uvijek znati prepoznati što je u djetetovom najboljem interesu. Budući da o najboljem interesu djeteta možemo govoriti u nebrojenim životnim situacijama, može se dogoditi da odluku donosi osoba koja nije dovoljno stručna za razaznavanje djetetovog najboljeg interesa. Zbog toga bi bilo dobro da se osobama koje se u svom radu susreću s djecom izdaju određene preporuke i upute za donošenje odluka koje se tiču djece, odnosno da se za njih organiziraju određena predavanja i seminari u vezi s tom tematikom.

5.2. Uredba Bruxelles II ter

Dok Povelja pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje jamči kao i sva ostala prava, općenito i u svim životnim situacijama, Uredba Bruxelles II ter zahtijeva da se djetetu u odgovarajućem postupku omogući da izrazi svoje mišljenje. Uredba Bruxelles II ter, odnosno Uredba o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te međunarodnoj otmici (dalje: Uredba), revidirana je verzija najopsežnijeg i prvog instrumeta Europske unije u području obiteljskog međunarodnog privatnog prava, Uredbe Bruxelles II bis.⁷⁴

Za nju važi sve ono što važi za uredbe općenito, a to je da su dio sekundarnog prava Europske unije, obvezujuće su naravi te se izravno i u cijelosti primjenjuju u državama članicama. Područje njezine primjene građanski su predmeti koji se tiču razvoda, rastave i poništaja braka te dodjele, izvršavanja, prijenosa te potpunog ili djelomičnog oduzimanja roditeljske odgovornosti, bez obzira na prirodu suda pred kojim se ti postupci vode, a ne primjenjuje se na porezne, upravne ili carinske stvari.

⁷³ Korać Graovac, A., *loc. cit.*, bilj. 4

⁷⁴ Uredba o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću (EC) No 1347/2000, OJ EC L 338/1, 23.11.2003.

S obzirom na to da je Uredbom Bruxelles II ter preinačena Uredba Bruxelles II bis, za ovaj rad važan, članak 21., jedna je od njezinih novota. Odredba članka 21., kao odraz odredbe članka 12. Konvencije o pravima djeteta, propisuje da sudovi država članica djetetu koje je sposobno oblikovati svoje mišljenje to i omogućće, neposredno ili putem zastupnika. Tako izraženom mišljenju sud bi trebao dati značaj, odnosno uvažiti ga primjereno djetetovoj dobi i zrelosti. Uredba rješava i pitanje nadležnosti sudova u slučaju međunarodne otmice djece i kao takva dopunjuje odredbe Haške konvencije⁷⁵ iz 1980. godine te upućuje na primjenu nekih njezinih članaka.

Odredba članka 26. Uredbe pod nazivom Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u postupcima povrata, upućuje na primjenu članka 21. iste Uredbe. Dakle, u slučaju povrata djeteta kao posljedice međunarodne otmice djeteta, djetetu se mora dati mogućnost da izrazi svoje mišljenje. Navedeno pravo spomenuto je i u točkama 2. i 39. Recitala Uredbe te se ističe da je izražavanje mišljenja djeteta njegovo pravo, a ne obveza. Stoga, ono ne smije biti prisiljeno na izražavanje mišljenja, ali ako ga želi izraziti, treba mu omogućiti stvarnu i učinkovitu mogućnost za isto, a potom ga uzeti u obzir, prvotno pri procjeni interesa djeteta, a zatim i pri donošenju odluke. Državama članicama se prepušta da utvrde način i provedbu utvrđivanja djetetovog mišljenja.

Iako Uredba za razliku od Uredbe Bruxelles II bis ne sadrži taksativno navedene razloge za odbijanje priznanja strane sudske odluke donesene u postupcima u vezi s roditeljskom odgovornosti, rješenje je sadržano u točkama 56. i 57. Recitala. Prema tumačenju danom u točki 56., upravo taksativno navedeni razlozi u Uredbi Bruxelles II bis, razlozi su zbog kojih treba odbiti priznanje strane sudske odluke. Taksativno navedenim razlozima, dodana su još dva, između kojih je i to što djetetu, koje je u stanju oblikovati svoje mišljenje, nije dana mogućnost da ga izrazi. S druge strane, iz tumačenja navedenog u točki 57. Recitala proizlazi da je način, kojim se djetetu omogućava izraziti svoje mišljenje, prepušten odredbama nacionalnog prava. Zbog toga sud priznanja ne bi mogao odbiti priznavanje odluke samo zato što je sud podrijetla odluke primijenio drugačiju metodu za saslušanje djeteta od one koju bi primijenio sud države članice priznavanja odluke.⁷⁶

⁷⁵ Haška konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 8/2018

⁷⁶ Kokić, T., Župan M., Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece, Pravosudna akademija, 2022., str. 55.

Nepružanje mogućnosti djetetu koje je u stanju oblikovati svoje mišljenje da izrazi svoje mišljenje u postupku razvoda, rastave, poništaja braka ili u postupku o kojem se odlučuje o roditeljskoj odgovornosti, ozbiljan je i opravdan razlog zbog kojeg sud države priznanja treba odbiti priznati odluku donesenu u tom postupku. Postupci razvoda, rastave i poništaja braka te postupci u kojima se odlučuje o roditeljskoj odgovornosti, postupci su koji se tiču i djeteta te bi ga shodno tome, trebalo biti omogućeno da bude saslušano. Navođenjem nepružanja mogućnosti djetetu da izrazi svoje mišljenje kao jednog od razloga zbog kojeg treba odbiti priznanje odluke jasno je dano do znanja koliko je važno da se dijete čuje u gorenavedenim postupcima.

Međim, iako Uredba nepružanje mogućnosti djetetu da bude saslušano svrstava u razloge zbog kojih će sud države priznanja odbiti priznati odluku donesenu u tom postupku, postoje određene iznimke. Tako je predviđeno da sud ipak neće odbiti priznati odluku: 1. ako se postupak odnosio samo na djetetovu imovinu i pod uvjetom da pružanje takve mogućnosti nije bilo potrebno s obzirom na predmet spora 2. ako su postojali ozbiljni razlozi zbog kojih dijete nije saslušano, uzimajući posebno u obzir hitnost slučaja. Kao ozbiljni razlozi navode se neposredna opasnost po djetetov fizički i psihički integritet ili život.⁷⁷

Nepredviđanjem ovih dviju iznimki, sud države priznanja bi uvijek trebao odbiti priznati odluku donesenu u postupku u kojem dijete nije saslušano, čime bi se, ili sudove države podrijetla odluke uvjetovalo da djecu saslušavaju i onda kad to nije nužno, ili bi se sve odluke, beziznimno odbijale, bez obzira na to što se dijete možda nije moglo saslušati, zbog žurnosti njihova donošenja.

5.3. Strategija EU o pravima djece

Najnovija Strategija EU o pravima djece dokument je iz 2021. godine, upućen od strane Europske komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija. U njezinoj pripremi sudjelovala su i djeca, a njihovi zaključci, prikladan su uvod u njezin sadržaj: „*Potrebna nam je strategija koja uključuje svu djecu i podupire djecu u ranjivu položaju. Potrebna nam je i strategija koja promiče i podupire naše pravo na sudjelovanje u odlukama koje utječu na nas. Jer bez djece ne bi se smjelo*

⁷⁷ *Ibid.* str. 56.

odlučivati ni o čemu što se odnosi na djecu. Vrijeme je da sudjelovanje djece postane normalno.“⁷⁸

Kao što sam naziv 4. odjeljka govori, Strategija, pravosuđe prilagođeno djeci, vidi kao jedan od važnih ciljeva kako Unije, tako i država članica. S obzirom na to da djeca u kaznenom postupku mogu imati položaj žrtve, svjedoka, optuženika, osumnjičenika za počinjenje kaznenog djela, ili stranke u upravnom ili građanskom postupku, navodi se da bi se ona trebala osjećati sigurno kako bi aktivno mogla sudjelovati i biti saslušana.⁷⁹ Kako bi se to postiglo, postupci bi trebali biti prilagođeni i naklonjeni djeci, a pravosudni sustavi država članica bi trebali razviti ili unaprijediti već postojeće mehanizme kojima će to postići. Kao problem, Komisija ističe nedostatak stručne osposobljenosti za interakciju s djecom na način koji je prilagođen njihovoj dobi i koji je u skladu s njihovim najboljim interesom. U zaključku se ističe kako sva djeca imaju pravo izraziti svoje mišljenje o pitanjima koja se odnose na njih te pravo da se ta mišljenja uzmu u obzir.

5.4. Agenda EU o pravima djece

Agenda EU o pravima djece iz 2011. godine apel je Komisije upućen europskim institucijama i državama članicama. Njom je prepoznata potreba suradnje svih sudionika koji se bave djecom, stvaranja baze podataka o djeci i o njihovom položaju, ali naglasak stavlja na činjenice da su prava djece sastavni dio politike Unije.⁸⁰ Kao krovno načelo, Agenda odabire načelo najboljeg interesa djeteta. Upravo je ono od ključne važnosti kad je riječ o pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje. Agenda stoga zahtijeva, kako od institucija, tako i od država članica, učinkovito djelovanje kako bi djeca imala priliku iskazati svoje mišljenje i aktivno sudjelovati u stvarima koje ih se tiču. Ključnu ulogu u realizaciji. Agenda vidi upravo u Europskom forumu za dječja prava i u nacionalnim dječjim pravobraniteljima.⁸¹

⁷⁸ Dječji zaključci, Europski forum o pravima djeteta, 2020.

⁷⁹ EU Strategy on the Rights of the Child, COM (2021) 142 final, priopćenje Komisije od 24.3.2021.

⁸⁰ Hrabar, D., *op.cit.*, bilj. 70., str. 67.

⁸¹ U svom izvješću za 2021. godinu, Pravobraniteljica za djecu ističe da odrasli još uvijek nisu svjesni važnosti participativnih prava djece. Kao problem ističe nedostatnu stručnost osoba koje komuniciraju s djecom i predlaže sustavnu edukaciju svih koji rade s djecom i za djecu. Navodi da osobe koje komuniciraju s djetetom moraju biti dovoljno educirane o njegovom pravu da izrazi svoje mišljenje. Djeca bi trebala biti upoznata s činjenicom da je njihovo saslušanje u potpunosti dobrovoljnog karaktera, a nakon razgovora ne smiju biti izložena neprimjerenim i negativnim reakcijama odraslih zbog iskazanog mišljenja.

6. Domaći pravni okvir prava djeteta na izražavanje mišljenja

U ovom poglavlju, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, razmotrit ćemo kroz analizu relevantnih odredbi Ustava Republike Hrvatske, Obiteljskog zakona, Zakona o osobnom imenu, Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi te Pravilnika o načinu pribavljanja mišljenja djeteta.

6.1. Ustav Republike Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske (dalje: Ustav) iz 1990. godine, kao najviši pravni i politički akt Republike Hrvatske, sadrži opća načela na kojima se temelji cjelokupni domaći pravni sustav. Iako je u njemu sadržano nekoliko odredbi važnih za obiteljskopravne odnose i prava djece, izostala je odredba kojom se navodi da temeljna prava i slobode djeca uživaju u skladu sa svojom dobi i zrelosti. Unatoč tome što niti jedno pravo djeteta, pa ni pravo da izrazi svoje mišljenje, nije eksplicitno navedeno u Ustavu, za zaštitu djece i njihovih prava važne su dvije njegove odredbe:

1. *„Država štiti materinstvo, djecu i mladež te stvara socijalne, kulturne, odgojne, materijalne i druge uvjete kojima promiče ostvarivanje prava na dostojanstven život.“⁸²*
2. *„Dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe.“⁸³*

Drugonavedena odredba predstavlja svojevrstu pravnu osnovu svih razmatranja u vezi s djecom, uključujući i pitanje njihovog sudjelovanja u sudskom postupku.⁸⁴ Da bi djeca imala pravo sudjelovati u postupku, između ostalog, da bi u njemu imala pravo izraziti svoje mišljenje, dužnost je države, odnosno njezinih sudbenih i upravnih tijela, da to pravo djetetu osiguraju. Ako bi se svaki put o djetetovim pravima i interesima odlučivalo bez da mu se

⁸² Čl. 63. URH

⁸³ Čl. 65. st. 1. URH

⁸⁴ Majstorović, I., Ostvarivanje prava djeteta na izražavanje mišljenja- Koliko su djeca „vidljiva“ u obiteljskim sudskim postupcima u Hrvatskoj?, Ljetopis socijalnog rada, 24., 2017., <https://hrcak.srce.hr/185289>, str.59.

omogućiti da sudjeluje, odnosno da izrazi svoje mišljenje, negirao bi se položaj djeteta kao pravnog subjekta, koji uživa razna prava, između ostalog i procesna.

6.2. Obiteljski zakon

Obiteljski zakon (dalje: ObZ) iz 2015. godine najvažniji je domaći zakonodavni akt u području zaštite prava djece, a na snagu je stupio 1. studenog 2015. godine.⁸⁵ Njegovom donošenju prethodila je suspenzija Obiteljskog zakona iz 2014.⁸⁶, a suspendiran je Rješenjem Ustavnog suda U-I-3101/2014 (Narodne novine, br. 5/15), donesenim u postupku ocjene ustavnosti.

ObZ pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje regulira kroz nekoliko svojih članaka, dajući mu trojaku ulogu, ali i smisao:

- Prvo, ono kao opće pravo pretpostavlja dužnost roditelja i drugih osoba koje skrbe o djetetu da poštuju i uvažavaju njegovo mišljenje.⁸⁷
- Drugo, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, odnosno da bude saslušano, procesno je pravo djeteta koje je stranka u svim sudskim i upravnim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim osobnim i imovinskim pravima i interesima.
- Treće, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje inkorporirano je u neke obiteljskopravne institute.

Procesno pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje propisano je odredbom članka 360. ObZ-a, koji predviđa obvezu suda da djetetu omogućiti da bude saslušano u postupcima u kojima se odlučuje o njegovim osobnim i imovinskim pravima i interesima, osim ako se dijete tome protivi.

Na njega se u svojoj odluci, između ostalog, pozvao i Županijski sud u Splitu⁸⁸, kad je ustanovio da je u postupku provedenim pred Općinskim sudom u Vinkovcima, Općinski sud

⁸⁵ Obiteljski zakon Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20

⁸⁶ Obiteljski zakon Narodne novine, br. 75/14, 83/14 i 5/15

⁸⁷ Čl.86. st.1. ObZ

⁸⁸ Županijski sud u Splitu, Gž Ob 565/2019-2 od 26. studenog 2019.

odobrio predlagatelju I. Š. da samostalno zastupa svoju maloljetnu djecu L. Š. i M. Š. po pitanju promjene prebivališta, odnosno boravišta. Zbog toga je protustranka, K. Š., protiv tog rješenja podnijela žalbu žaleći se da je u postupku pred prvostupanjskim sudom došlo do pogrešne primjene materijalnog prava, bitne povrede odredbi parničnog postupka i pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja.

Spominjući članak 12. Konvencije o pravima djeteta kojim je propisano da će države ugovornice djetetu, koje je sposobno oblikovati vlastito mišljenje, osigurati pravo na izražavanje svog mišljenja u svim stvarima koje ga se tiču; stavak 1. članka 360. ObZ-a iz kojeg proizlazi da će sud u postupcima o kojima se odlučuje o djetetovim osobnim i imovinskim interesima, omogućiti da izrazi svoje mišljenje; stavak 3. članka 360. ObZ-a, kojim je propisano da će sud djetetu mlađem od četrnaest godina omogućiti da izrazi svoje mišljenje putem posebnog skrbnika ili druge osobe te članak 240. stavak 1. točku 2., iz koje proizlazi da će sud ili centar za socijalnu skrb, radi zaštite osobnih i imovinskih prava i interesa djeteta, djetetu imenovati posebnog skrbnika u postupcima u kojima se odlučuje o pojedinim sadržajima roditeljske skrbi; Županijski sud u Splitu je ustanovio da ih prvostupanjski sud uopće nije primijenio.

Budući da djeci nije imenovan poseban skrbnik radi zaštite njihovih osobnih prava i interesa, Županijski sud u Splitu je utvrdio da djeca nisu bila pravilno zastupana, odnosno da je u prvostupanjskom postupku došlo do bitne povrede odredbe parničnog postupka iz članka 354. stavka 2. točke 8. Zakona o parničnom postupku.⁸⁹ Umjesto da im, sukladno članku 240. ObZ-a, imenuje posebnog skrbnika, prvostupanjski sud je odobrio njihovom ocu da ih samostalno zastupa. Time, ne samo da nije ispunio svoju obvezu da im postavi posebnog skrbnika, kako bi njihovi imovinski i osobni interesi i prava bili objektivno zaštićeni, nego im, također, nije omogućio da izraze svoje mišljenje u postupcima u kojima se odlučuje o njihovim osobnim i imovinskim pravima i interesima. Zbog svega navedenog, Županijski sud je žalbu ocijenio kao osnovanu i ukinuo prvostupanjsko rješenje te predmet vratio na ponovno suđenje.

S obzirom na to da je pravo na izražavanje mišljenja isključivo djetetovo pravo, a ne obveza, dijete se svom saslušanju može usprotiviti, što sud mora poštovati i u obrazloženju odluke jasno navesti kako je to ustanovio i koji su razlozi djetetovog protivljenja. Ako dijete

⁸⁹ Zakon o parničnom postupku, Narodne novine br. 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, 25/2013, 89/2014, 70/2019, 80/2022

odlučiti biti saslušano, sud mora omogućiti da se to saslušanje odvija na prikladnom mjestu i ako smatra da je to je potrebno, uz prisutnost stručne osobe. ObZ ne definira što je i kakvo treba biti prikladno mjesto, već je to pitanje uređeno Pravilnikom o načinu pribavljanja mišljenja djeteta.⁹⁰ Jednako tako, obveza je suda, ali i posebnog skrbnika, odnosno stručne osobe centra za socijalnu skrb da dijete obavijeste o predmetu postupka, njegovom tijeku i mogućem ishodu primjereno njegovoj dobi i zrelosti. Međutim, tamo gdje informiranje djeteta o postupku, njegovom tijeku i mogućem ishodu počinje predstavljati opasnost za njegovo zdravlje, razvoj ili odgoj, tu prestaje obveza suda i drugih osoba da ga provode.

Iako je zaista važno da dijete bude informirano o pokretanju i predmetu postupka, o njegovim tijeku te o ishodu, to nipošto ne smije biti nauštrb njegovog zdravlja, razvoja ili odgoja. Informiranjem djeteta o postupku i njegovom ishodu pod svaku cijenu, zanemarili bismo činjenicu da je svako dijete pojedinac, koji traži individualizirani pristup. Ono što za neko dijete ne bi predstavljalo opasnost po njegovo zdravlje, odgoj ili razvoj, za neko drugo bi.

Premda Odbor za prava djeteta, u Općem komentaru br. 12. navodi da dobna granica, kao pretpostavka da dijete izrazi svoje mišljenje, ne postoji i da ju stoga zakonodavac ne bi trebao nametnuti, ObZ ju ne nameće u tom pogledu, ali ju ipak postavlja glede dužnosti suda da djetetu mlađem od 14 godina omogući da mišljenje izrazi preko posebnog skrbnika ili druge stručne osobe.⁹¹ Stoga, ako je riječ o djetetu mlađem od 14 godina, ono će svoje mišljenje moći izraziti putem posebnog skrbnika ili druge stručne osobe, a ako je riječ o djetetu koje je navršilo 14 godina, mišljenje će izraziti samostalno, ali sud može odrediti da to bude uz nazočnost stručne osobe, ako smatra da je to potrebno.

Tu bi valjalo postaviti pitanje u kojoj se mjeri naš zakonodavac vodio tumačenjem danim u Općem komentaru br. 12. Kao što smo već naveli, prema tumačenju Odbora dijete odlučuje želi bi biti saslušano. Ako odluči da želi biti saslušano, Odbor navodi da ono samostalno odlučuje na koji način želi biti saslušano, neposredno ili putem posrednika, a kad je god to moguće da bude saslušano neposredno. Propisivanje da se dijete mlađe od četrnaest godina uvijek saslušava putem posebnog skrbnika ili stručne osobe, ne dajući mu priliku da samo odluči na koji način želi biti saslušano, navodi nas na zaključak da se naš zakonodavac nije u potpunosti vodio preporukom Odbora.

⁹⁰ Pravilnik o načinu pribavljanja mišljenja djeteta, Narodne novine br. 123/2015

⁹¹ Parać Garma, M.; Šantek R., Sudjelovanje djeteta u sudskim postupcima te zaštita prava i dobrobiti djeteta u tim postupcima, Priručnik za polaznike/ce, Pravosudna akademija, 2016., str. 46.

Osim toga, određivanjem da se djecu koja su navršila četrnaest godina, saslušaava samostalno, uz eventualno prisustvo stručne osobe, zanemaruje se činjenica da je svako dijete pojedinac i da mu kao takvom treba pristupiti. Možda bi u pojedinim slučajevima posredno saslušanje djeteta starijeg od četrnaest godina, za njega bilo povoljnije. Zato bi valjalo slijediti tumačenje Odbora po kojem bi dijete trebalo odlučiti na koji način želi biti saslušano.

Davši svoje tumačenje članka 8. EKLJP-a (vidi: poglavlje 4.), ESLJP je zauzeo stajalište da sudovi nisu uvijek dužni saslušavati dijete (budući da ono nije apsolutno pravo), već da se mogućnost saslušanja procjenjuje prema okolnostima pojedinog slučaja uzimajući u obzir djetetovu dobi i zrelost. Jednako tako predviđa i ObZ, kojim je propisano da sud nije dužan utvrđivati mišljenje djeteta ako postoje posebno opravdani razlozi zbog kojih ga se neće saslušati.⁹² Je li djetetu bilo omogućeno saslušavanje, ako nije, zašto nije, jasno mora proizlaziti iz obrazloženja sudske odluke.

Tako je Županijski sud u Zagrebu⁹³, kao sud drugog stupnja, utvrdio da je u postupku vođenim pred Općinskim sudom u Varaždinu, došlo do bitne povrede odredbi parničnoga postupka iz članka 354. stavka 2. točke 11. Zakona o parničnom postupku (dalje: ZPP), između ostalog i zato što malodobno dijete nije saslušano, a u prvostupanjskom rješenju nisu navedeni opravdani razlozi zašto je to tako. Naime, iz članka 354. stavka 2. točke 11. ZPP-a proizlazi da bitna povreda odredbi parničnog postupka uvijek postoji ako presuda sadrži nedostatke zbog kojih se ne može ispitati, a osobito ako je njezina izreka nerazumljiva, proturječna sama sebi, ili razlozima presude, ili presuda ne sadrži razloge o odlučnim činjenicama,... Županijski sud u Zagrebu je ustanovio da prvostupanjsko rješenje ne sadrži sve razloge o odlučnim činjenicama potrebnim za donošenje odluke s kojim će roditeljem mlt. N. K. stanovati, o čemu dalje ovisi odluka o ostvarivanju osobnih odnosa s drugim roditeljem te plaćanje uzdržavanja.

Županijski sud u svom rješenju navodi da je prvostupanjski sud, prilikom određivanja privremene mjere, djetetu bio dužan omogućiti da izrazi svoje mišljenje, sukladno članku 360. ObZ-a. Prema stavku 3. članka 360. ObZ-a, djetetu mlađem od četrnaest godina bit će omogućeno da svoje mišljenje izrazi putem posebnog skrbnika ili druge stručne osobe, a stavkom 4. predviđeno je da sud nije dužan utvrđivati djetetovo mišljenje ako za to postoje posebno opravdani razlozi koji u odluci moraju biti obrazloženi. Budući da je riječ o djetetu kojem je u trenutku određivanja privremene mjere nedostajalo nekoliko mjeseci do navršenih

⁹² Čl. 360. st. 4. ObZ

⁹³ Županijski sud u Zagrebu, Gž Ob 18/2021-2 od 12. siječnja 2021.

sedam godina i koje je krenulo u prvi razred osnovne škole, a prvostupanjski sud nije naveo posebno opravdane razloge zbog kojih ono nije saslušano, Županijski je sud, između ostalog i zbog tog, žalbu tužiteljice ocijenio kao osnovanu, ukinuo rješenje Općinskog suda u Varaždinu te predmet vratio na ponovno suđenje.

Nenavođenjem što bi to bili posebno opravdani razlozi zbog kojih sud ne bi bio dužan utvrđivati mišljenje djeteta, zakonodavac je to prepustio sudskoj praksi, odnosno sucima. Umjesto da ih ograničava unaprijed i *in abstracto* predviđenim razlozima, sucima ostavlja mogućnost da to utvrde prema okolnostima konkretnog slučaja. U suprotnom bi postojala mogućnost da zakonodavac nešto ne predvidi, odnosno da to propusti predvidjeti.

Osim što predstavlja dužnost roditelja i što je procesno pravo djeteta, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje neizostavni je element nekih obiteljskopравnih instituta:

- Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u postupku zasnivanja posvojenja⁹⁴

Kad je riječ o izražavanju mišljenja djeteta u postupku zasnivanja posvojenja, ObZ radi razliku između djece starije i mlađe od dvanaest godina. Kad se radi o posvojenju djeteta koje je navršilo dvanaest godina, potreban je njegov pristanak, inače ono nije moguće. S druge strane, ako se radi o posvojenju djeteta mlađeg od dvanaest godina, ono ne daje pristanak da bude posvojeno, već samo može izraziti svoje mišljenje koje će se uvažiti u skladu s njegovim uzrastom i zrelosti. U oba slučaja, dijete iznosi svoje mišljenje/pristanak bez nazočnosti roditelja i osoba koje ga žele posvojiti.

- Pravo djeteta na izražavanje mišljenja kod sklapanja maloljetničkog braka

Iako je dobna granica za sklapanje braka osamnaest godina, sud iznimno, djetetu koje je navršilo šesnaest godina može u izvanparničnom postupku dopustiti sklapanje braka ako je mentalno i tjelesno zrelo za brak i ako to nije protivno njegovoj dobrobiti. U tom slučaju, prijedlog za donošenje rješenja kojim se dopušta sklapanje braka, samostalno podnosi to dijete, iskazujući time svoje mišljenje.⁹⁵ Jednako tako, protiv rješenja kojim se odbija prijedlog za dopuštenje sklapanja braka zbog maloljetnosti, samo maloljetna osoba, koja namjerava sklopiti brak, može podnijeti žalbu.

⁹⁴ Čl. 191. ObZ

⁹⁵ Čl. 449. ObZ

- Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u kontekstu skrbništva za djecu

Obiteljski zakon predviđa tri situacije u kojima se postavlja skrbnik: djetetu bez roditeljske skrbi, punoljetnoj osobi lišenoj poslovne sposobnosti i osobi koja iz drugih razloga ne može štiti svoja prava i interese.⁹⁶ Djetetu se postavljanjem skrbnika nadomješta roditeljska skrb, a ObZ taksativno navodi situacije u kojima mu se imenuje skrbnik. I u postupku imenovanja skrbnika, ali i glede poduzimanja određenih poslova skrbništva, dijete ima pravo biti informirano o okolnostima koje se odnose na njegova prava i interese, dobiti savjet, izraziti svoje mišljenje te biti informirano o mogućem utjecaju njegova mišljenja na konačnu odluku.⁹⁷

- Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u postupku određivanja mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta

U svim postupcima određivanja mjera kojima se štite osobna prava i dobrobit djeteta, bez obzira jesu li u nadležnosti suda ili centra za socijalnu skrb, dijete ima pravo sudjelovati i izraziti svoje mišljenje.⁹⁸

- Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u postupcima obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije

Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija postupci su uvedeni Obiteljskim zakonom iz 2015. godine. Glavna svrha obveznog savjetovanja je pomoć članovima obitelji da donesu sporazumne odluke o obiteljskim odnosima, a kod obiteljske medijacije je postizanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i drugih sporazuma u vezi s djetetom. ObZ u oba postupka predviđa da se djetetu može omogućiti da izrazi mišljenje, ali uz pristanak roditelja.

Učiniвши pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje (npr. o tome s kojim će roditeljem stanovati), ovisnim o pristanku roditelja, zakonodavac je dao mogućnost roditeljima da onemoguće da se djetetovo mišljenje čuje. Time je zakonodavac izignorirao tumačenje Odbora danog u Komentaru br. 12, iz kojeg proizlazi da bi dijete trebalo biti slobodno

⁹⁶ Čl. 218. ObZ

⁹⁷ Čl. 230. ObZ

⁹⁸ Čl. 130. ObZ

u izražavanju svog mišljenja. Dijete ne može biti slobodno izraziti svoje mišljenje ako ono ovisi o pristanku njegovih roditelja.⁹⁹

- Pravo djeteta na izražavanje mišljenja kod priznanja i pristanka na priznanje očinstva

Osim punoljetne osobe, očinstvo može priznati i maloljetnik s navršениh šesnaest godina života, ako je sposoban shvatiti značenje i pravne posljedice priznanja. Maloljetnik mlađi od šesnaest godina očinstvo može priznati očinstvo samo uz suglasnost zakonskog zastupnika. Da bi priznanje bilo upisano, potrebni su pristanci djeteta i njegove majke. Djetetova majka, koja je navršila šesnaest godina i koja je sposobna shvatiti značenje i pravne posljedice pristanka, može samostalno dati pristanak, ali djetetova majka, koja je mlađa od šesnaest godina, može dati pristanak samo uz suglasnost zakonskog zastupnika.¹⁰⁰ Osim što se radi distinkcija kod djetetovih roditelja, s obzirom na njihovu dob, radi se i kod djeteta. Tako će se za upis priznanja očinstva tražiti pristanak samo onog djeteta koje je navršilo četrnaest godina, a kojemu se priznaje očinstvo.

6.3. Zakon o osobnom imenu i Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi

Osim u ObZ-u, pravo djeteta na izražavanje mišljenja, iako nije izrijekom spomenuto, svoje mjesto je pronašlo i Zakonu o osobnom imenu¹⁰¹ te u Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.¹⁰² Zakon o osobnom imenu, propis je kojim se uređuje postupak određivanja i promjene osobnog imena, a kao takav se primjenjuje na svaku osobu, pa i na svako dijete. Djetetu se, kao i odraslim osobama, može promijeniti ime, ali ga se pita za mišljenje, odnosno mora dati pristanak ako je starije od deset godina.

S druge strane Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, primjenjuje se samo na djecu učenike osnovnih i srednjih škola. Predmetni zakon predviđa dvije situacije u kojima će dijete moći izraziti svoje mišljenje, odnosno nezadovoljstvo. Prvo, ako je nezadovoljno ocjenom iz pojedinog predmeta, dijete će moći podnijeti zahtjev za ponovni ispit

⁹⁹ Majstorović I., Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija de lege lata i de lege ferenda, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 8, 2017., Posebni broj, str. 141-142.

¹⁰⁰ Čl. 64. ObZ

¹⁰¹ Zakon o osobnom imenu (Narodne novine br. 118/12, 70/17, 98/18)

¹⁰² Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20)

pred komisijom, i drugo, dijete nezadovoljno izrečenom pedagoškom mjerom (npr. opomena, ukor) ima mogućnost podnošenja prigovora ravnatelju škole.

6.4. Pravilnik o načinu pribavljanja mišljenja djeteta

Pravilnik o načinu pribavljanja mišljenja djeteta (dalje: Pravilnik) podzakonski je akt donesen 2015. godine koji pobliže uređuje način na koji se pribavlja djetetovo mišljenje.¹⁰³ Kao i svaki drugi podzakonski akt, pravilnik mora biti u skladu s odredbama zakona i Ustava. Jednako kao ObZ, Pravilnik predviđa dužnost suda da djetetu omogući da ga se sasluša, neposredno ili posredno, u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim osobnim i imovinskim pravima i interesima. Hoće li dijete biti saslušano neposredno ili posredno, ovisi o njegovoj dobi. Djetetu koje je navršilo 14 godina sud će omogućiti da samostalno izrazi mišljenje, s tim da može odrediti da to bude u prisutnosti stručne osobe, ako procijeni da je potrebno. S druge strane, dijete mlađe od 14 godina saslušat će se putem posebnog skrbnika ili druge stručne osobe.

Poseban skrbnik s potrebnim znanjima i vještinama, odnosno stručna osoba, utvrđivanje djetetova mišljenja treba provesti vodeći računa o njegovoj potpunoj zaštiti, primjenjujući stručne postupke potrebne za formiranje i izražavanje mišljenja djeteta. Ako utvrđivanje djetetova mišljenja provodi poseban skrbnik bez odgovarajućih znanja i vještina, onda mu u tome mora pomoći stručna osoba. O utvrđenom mišljenju, poseban skrbnik ili stručna osoba mora izvijestiti sud u predviđenom obliku i roku, a ako se mišljenje ne može pribaviti iz opravdanih razloga (npr. dijete ne razumije postupak, nije sposobno izraziti svoje mišljenje, saslušanje predstavlja opasnost za njegovo zdravlje, razvoj ili odgoj), postupak utvrđivanja mora se prekinuti odmah i o tome obavijestiti sud.¹⁰⁴

Premda u ulozi stručne osobe putem koje bi trebalo saslušati dijete ili koja bi trebala biti nazočna njegovom saslušanju, primarno vidi psihologa, Pravilnik ne isključuje mogućnost da to bude neka druga osoba odgovarajuće stručne spreme te dostatnih znanja i vještina, kao što je socijalni pedagog, defektolog ili socijalni radnik. U situacijama u kojima se radi o djetetu sa zdravstvenim, razvojnim i drugim poteškoćama ili specifičnostima, moguć je multidisciplinarni pristup, odnosno uključivanje više osoba različitih zvanja, a ako se radi o

¹⁰³ Čl. 1. Pravilnika

¹⁰⁴ Čl. 8. Pravilnika

djetetu koje nije u stanju govorom izraziti mišljenje, stručna mu osoba mora omogućiti da to odradi na neverbalni način, npr. igrom, izrazima lica, pokretima tijela, projektivnim tehnikama.

Kako bi se doprinijelo tome da djetetovo mišljenje ne bude izloženo pritiscima i utjecaju roditelja, skrbnika ili druge osobe koja skrbi o djetetu, Pravilnik propisuje da dijete svoje mišljenje uvijek izražava bez njihove nazočnosti. No, tomu nije uvijek bilo tako. Prije donošenja Pravilnika, prvostupanjski su sudovi djecu saslušavali bez prisutnosti roditelja, na što su se punomoćnici često pozivali u žalbi.¹⁰⁵

S obzirom na to da su se punomoćnici u žalbama pozivali na to što je dijete bilo saslušavano bez roditelja, zaista je iznimno važno što je Pravilnikom propisano da ono svoje mišljenje uvijek izražava bez prisutnosti roditelja, skrbnika ili druge osobe koja skrbi o njemu. Dijete mora slobodno moći izraziti ono što misli, što je moguće jedino ako je lišeno svih neprimjerenih utjecaja i manipulacije koji mogu doći od strane roditelja, skrbnika ili druge osobe koja skrbi o njemu.

Mjesto gdje se dijete saslušava jedan je od važnijih uvjeta njegovog saslušanja, a Pravilnik zahtijeva da ono bude prikladno. Prikladnim mjestom smatra se prostor izvan sudnice koji je opremljen i prilagođen za rad s djecom, a u njemu je nužno osigurati sigurnost djeteta, privatnost i neometan rad.¹⁰⁶ Takav bi prostor trebao biti ugodan i topao kako bi se djeca osjećala što slobodnije i sigurnije izraziti svoje misli. Osim u sudu ili u centru za socijalnu skrb, saslušavanje djeteta može se provesti i u domu djetetovih roditelja, ako su suglasni, ili u domu udomitelja, odnosno u prostorijama fizičke ili pravne osobe kod koje je dijete smješteno, a ako su za to ispunjeni uvjeti, može i putem videoveze.

Pravilnik predviđa da bi se dijete trebalo saslušati na prikladnom mjestu, odnosno prostoru, opremljenom i prilagođenom za rad s djecom, ali ne daje rješenje u slučaju da takav prostor na sudu ne postoji. Naravno da bi se trebalo težiti tome da svaki sud ima barem jednu prostoriju namijenjenu za saslušanje djeteta, no što ako nema? Gdje bi do pronalaska rješenja suci trebali saslušavati djecu? Kao jedna od opcija, bile bi prostorije u kojima suci rade i u kojima ujedno održavaju i ročišta, ali se postavlja pitanje jesu li one zaista opremljene i prilagođene za rad s djecom, makar privremeno. Što se tiče mogućnosti da dijete bude saslušano u domu svojih roditelja, udomitelja ili u prostorijama fizičke ili pravne osobe kod koje je

¹⁰⁵ Parać Garma, M., Šantek, R. *loc.cit.*, bilj. 91

¹⁰⁶ Čl. 5. st. 1. Pravilnika

smješteno, ona bi za dijete trebala biti povoljna, budući da je riječ o prostoru koji mu je poznat i u kojem provodi većinu vremena.

Dok Odbor za prava djeteta za utvrđivanje mišljenja djeteta predviđa pet koraka, Pravilnikom su predviđena svega tri. Tako utvrđivanje mišljenja djeteta, prema Pravilniku, obuhvaća pripremu djeteta, procjenu njegove sposobnosti i zrelosti te izražavanje mišljenja. Priprema djeteta sastoji se u obavještanju djeteta o svim relevantnim pitanjima, postupku utvrđivanja mišljenja i mogućem utjecaju njegovog mišljenja na konačnu odluku. Procjenom sposobnosti utvrđuje se je li dijete sposobno formirati mišljenje i iznijeti ga na način koji se može ocijeniti kao razuman i nepristran, ali i shvaća li ono moguće posljedice izraženog mišljenja. Naposljetku, da bi dijete izrazilo svoje mišljenje, saslušanje mora biti provedeno u obliku razgovora, u okruženju koje je za dijete poticajno i ohrabrujuće, gdje će se ono osjećati sigurno i poštovano.

7. Zaključak

Usprkos činjenici što predstavlja jedno od najvažnijih, pa zbog toga i najzaštićenijih prava djeteta, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje, još uvijek je popraćeno određenim poteškoćama i zaprekama u svojoj realizaciji. Prvo, kad govorimo o pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje u bilo kojoj životnoj situaciji i u bilo kojem području njegova života (pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje u širem smislu), moramo naglasiti da je ono nerijetko zanemareno, odnosno da djetetovo mišljenje uopće nije ispitano ili nije uvaženo od strane odraslih. Zbog toga je jako važno da se odraslama, posebice onima koji se u svom radu susreću s djecom, neprestano ukazuje i upozorava na njegovu važnost.

S druge strane, pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje u postupku koji ga se tiče (pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje u užem smislu), pravo je o kojem su sudovi dužni voditi računa i glede kojeg za njih postoji obveza da ga djetetu omoguće. Unatoč tome, neki suci o djetetovim pravima i interesima odlučuju, bez da saslušaju dijete, a da za to nisu imali opravdanih razloga, ili su ih imali, ali ih u presudi / rješenju nisu naveli i obrazložili, što je također problematično. Zbog toga je važno učinkovito djelovanje viših instancijskih sudova koji će takvo rješenje ili takvu presudu ukinuti i predmet vratiti na ponovno suđenje. Međutim, čak i kad se djetetu omogući da bude saslušano, postavlja se pitanje prikladnosti načina i uvjeta u kojima je saslušano.

Kako bi se dobio ispravan i potpun uvid u djetetovo unutarnje stanje, u njegove misli, želje, potrebe i stavove, neophodno je da ono u potpunosti bude slobodno izraziti svoje mišljenje. Da bi se dijete u potpunosti osjećalo slobodno izraziti svoje mišljenje, između ostalog, važno je da samo odluči na koji način želi biti saslušano te da ga se sasluša u ugodnom, toplom i prijateljskom okruženju. Naš zakonodavac, propisivanjem različitog načina saslušavanja za djecu koja su mlađa od četrnaest godina i za djecu koja su navršila četrnaest godina, mogućnost izbora negira i jednima, i drugima.

Također, izražavanje djetetovog mišljenja u postupcima obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, uvjetovano je pristankom djetetovih roditelja, čime je postavljena prepreka u slobodnom izražavanju djetetovog mišljenja. Zbog svega navedenog, zakonodavac bi se ubuduće, između ostalog, trebao voditi i Općim komentarom br. 12 Odbora za prava djeteta, iz kojeg proizlazi da dijete mora biti slobodno u izražavanju mišljenja, da samo treba odlučiti kako želi biti saslušano te da je preporuka da bude saslušano neposredno, kad god je to moguće.

Osim toga, kad govorimo o prikladnom mjestu na kojem se dijete sasluša, nije jasno gdje ga se sasluša ako takva prostorija na sudu ne postoji jer nisu ispunjeni prostorni ili drugi uvjeti. Kao jedno od rješenja, bilo bi korištenje prostora izvan suda pa bi, sukladno tome sudovima prostore na korištenje mogli dati gradovi.

Za kraj, istaknut ćemo da, budući da je izražavanje mišljenja djetetovo pravo i da dijete odlučuje hoće li se njime koristiti, ono za posljedicu ne smije imati istraumatiziranost i anksioznost djeteta. Hoće li dijete saslušati i koliko puta će ga saslušati, sudac bi trebao odlučiti s posebnom pažnjom, vodeći se isključivo djetetovom dobrobiti i njegovim najboljim interesom. Djetetovom dobrobiti i njegovim najboljim interesom, na kraju krajeva, trebali bismo se voditi svi mi. Jedino tako će dijete imati stvarnu mogućnost da ga se čuje.

Literatura:

1. Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu, Luxembourg, Ured za publikacije Europske unije, 2016.
2. Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., Međunarodno pravo 2, Školska knjiga, 2012., Zagreb
3. Council of Europe, Child-friendly justice, <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>
4. Čulo Margaletić, A., Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatska, Vol. VII, No. posebni broj, 2017., str. 151-170., <https://hrcak.srce.hr/191578>
5. Hrabar, D., Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava - Poseban zastupnik djeteta, u: Filipović G., Osmak Franjić, D. (ur.), Dijete u pravosudnom postupku - Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb, 2012.
6. Hrabar D., Prava djece u Europskoj uniji- pravni okvir, u: Korać Graovac, A., Majstorović I. (ur.), Europsko obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2013.
7. Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, 2021.
8. Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu
9. Kokić, T., Župan M., Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece, Pravosudna akademija, 2022.
10. Knol Radoja, K., Pravo na saslušanje i izražavanje mišljenja u posebnim ovršnim postupcima radi predaje djeteta i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2021., 42, 1, str. 167-185, <https://hrcak.srce.hr/25773>
11. Korać Graovac, A., Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo; u: Korać Graovac, A., Majstorović I. (ur.), Europsko obiteljsko pravo, Narodne novine 2013.
12. Korać Graovac A., Pravo djeteta da bude saslušano - Opći komentar br. 12 Odbora za prava djeteta (2009.), u: Filipović G., Osmak Franjić, D. (ur.), Dijete u pravosudnom postupku - Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb, 2012.
13. Lulić, M., Rešetar, B., Međunarodne obveze Republike Hrvatske vezane uz provedbu Konvencije o kontaktima s djecom, u: Rešetar, B. (ur.), Međunarodne obveze Republike Hrvatske vezane uz provedbu Konvencije o kontaktima s djecom (2003.), Pravni fakultet u Osijeku, 2012., str. 89.-116.
14. Majstorović I., Europski pravni kontekst i značenje za hrvatsko obiteljsko materijalno pravo, Godišnjak akademije pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2012. str. 77-92., <https://hrcak.srce.hr/111824>
15. Majstorović I., Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija de lege lata i de lege ferenda, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 8, 2017., Posebni broj
16. Majstorović, I., Ostvarivanje prava djeteta na izražavanje mišljenja- Koliko su djeca „vidljiva“ u obiteljskim sudskim postupcima u Hrvatskoj?, Ljetopis socijalnog rada, vol.24.,no 1. 2017., str. 55.-71., <https://hrcak.srce.hr/185289>

17. Parać Garma, M., Položaj djeteta i pravo na izražavanje mišljenja u sudskim postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta, u: Filipović G.; Osmak Franjić, D. (ur.), Dijete u pravosudnom postupku, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb, 2012.
18. Parać Garma, M.; Šantek R., Sudjelovanje djeteta u sudskim postupcima te zaštita prava i dobrobiti djeteta u tim postupcima, Priručnik za polaznike/ce, Pravosudna akademija, 2016.

Pravni izvori:

1. An EU Agenda for the Rights of the Child, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions) COM (2011) 60 final, 15.2.2021.
2. Council of Europe Recommendation on the participation of children and young people under the age of 18, <https://rm.coe.int/168046c478>
3. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 1/10, 3/10
4. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10
5. EU Strategy on the Rights of the Child, COM(2021) 142 final, priopćenje Komisije od 24.3.2021.
6. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice CM/Del/Dec (2010), <https://rm.coe.int/16804b2cf3>
7. Konvencija o kontaktima s djecom, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br.7/08, 1/09
8. Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15/1990, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97
9. Obiteljski zakon NN 75/14, 83/14 i 5/15
10. Opći komentar Odbora za prava djeteta br. 12.-Pravo djeteta da bude saslušano (2009.)
11. Povelja o temeljnim pravima Europske unije, OJ C 326, 26.10.2012.
12. Pravilnik o načinu pribavljanja mišljenja djeteta, Narodne novine br. 123/2015.
13. Recommendation CM/Rec (2011) 12 of the Committee of Ministers to member states on children's rights and social services friendly to children and families, <https://rm.coe.int/168046ccea>
14. Uredba o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću (EC) No 1347/2000, OJ EC L 338/1, 23.11.2003.
15. Uredba o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece (EC) No 2019/1111, OJ L 178, 2.7.2019., p. 1-115
16. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
17. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20)
18. Zakon o osobnom imenu (Narodne novine br. 118/12, 70/17, 98/18)
19. Zakon o parničnom postupku, Narodne novine br. 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, 25/2013, 89/2014, 70/2019, 80/2022

Sudska praksa:

1. Europski sud za ljudska prava, predmet Sahin protiv Njemačke, zahtjev broj 30943/96, od 8. srpnja 2003.
2. Europski sud za ljudska prava, predmet B.G. protiv Hrvatske, zahtjev broj 3018/20, od 11. siječnja 2022.
3. Županijski sud u Splitu, Gž Ob 565/2019-2 od 26. studenog 2019.
4. Županijski sud u Zagrebu, Gž Ob 18/2021-2 od 12. siječnja 2021.
5. Županijski sud u Zagrebu, Gž Ob 494/2022-2, od 11. svibnja 2022.